ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет міжнародних відносин і права
Кафедра іншомовної освіти і міжкультурної комунікації

ДИПЛОМНА РОБОТА
Магістр

Галузь знань _____01 Освіта/Педагогіка_____

Спеціальність __014.02 Середня освіта (Мова та література (англійська))

на тему: Формування навичок монологічного мовлення на основі опису на уроках англійської мови в учнів старших класів

ДРСОА.016006.01.11

Виконала: студентка 2-го курсу _____ А. М. Зубрейчук
група СОАм-20-1

Керівник
канд. пед. наук, доц. _____ О. В. Орловська

До захисту допускаю:
Зав. кафедри іншомовної освіти і міжкультурної комунікації
д-р пед. наук, проф.
_____ _____2021 р. _____ Н. М. Бідюк

Хмельницький 2021

Бланк завдань

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет *міжнародних відносин і права*

Кафедра *іншомовної освіти і міжкультурної комунікації*

Освітній рівень *магістр*

Галузь знань *01 Освіта/Педагогіка*

Спеціальність *014.02 Середня освіта (Мова талітература (англійська))*

Освітня програма *Мова і література (англійська)*

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри_____

«___» _____2021 р.

ЗАВДАННЯ НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ

Зубрейчук Аліна Михайлівна

1. Тема роботи: «Формування навичок монологічного мовлення на основі опису на уроках англійської мови в учнів старших класів».
   Керівник роботи: канд. пед. наук. доц. Орловська О.В.
   Затверджена наказом ректора в університеті від
2. Строк подання студентом роботи на кафедру
3. Вихідні дані до роботи:
4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
5. Перелік графічного матеріалу
6. Консультанти розділів дипломної роботи

АНОТАЦІЯ

Зубрейчук А. М. Формування навичок монологічного мовлення на основі опису на уроках англійської мови в учнів старших класів. – Дипломна робота магістра.

Дипломна робота магістра на здобуття кваліфікації магістра за спеціальністю 014.02 – Середня освіта (Мова та література (англійська)) – Хмельницький національний університет, факультет міжнародних відносин і права, кафедра іншомовної освіти і міжкультурної комунікації, наук. кер.: канд. пед. наук, доц. Орловська О. В. – Хмельницький, 2021.

Загальний обсяг роботи становить 90 сторінок, із них – 74 основного тексту. Робота містить 2 додатки та 79 джерел посилань.

Ключові слова: монологічне мовлення, монологічне висловлювання, монологічні навички, монолог опис, фраза, текст, засоби спілкування, система вправ, учні старших класів, урок англійської мови.

Магістерська робота присвячена дослідженню проблеми формування навичок монологічного мовлення на основі опису на уроках англійської мови в учнів старших класів.

У роботі визначено схарактеризовано сутність монологічного мовлення та методичні засоби і прийоми його навчання на уроках англійської мови; визначено особливості формування і розвитку навичок монологічного мовлення на основі опису в учнів старших класів; проаналізовано методику формування навичок монологічного мовлення в учнів старших класів; експериментально перевірено ефективність розробленої системи вправ для формування навичок монологічного мовлення на основі опису на уроках англійської мови в учнів старших класів.

_____ _____

Підпис автора Дата подання роботи до захисту

SUMMARY

Zubreichuk A. M. Developing Monologue Speech Skills in High School Students by Using Description at the English Lessons. – Master's thesis.

Thesis for acquiring Master's degree in specialty 014.02 – Secondary education (Language and Literature (English)). – Khmelnytskyi National University, Faculty of International Relations and Law, Department of Foreign Language Education and Intercultural Communication, scientific supervisor: Doctor of Philosophy (Pedagogics), Assoc. Professor Orlovska O.V. – Khmelnytskyi, 2021.

The paper consists of total volume of 90 pages, the main text comprising 74 pages. The work contains 2 appendices and 79 cited sources.

Keywords: monologue speech, monologue utterance, monologue skills, monologue description, phrase, text, means of communication, system of exercises, high school students, English lesson.

The master's thesis is aimed at studying the problem of developing monologue speech skills in high school students by using description at the English lessons.

The essence of monologue speech and methodical means and methods of its teaching at the English lessons have been characterized; features of formation and development of monologue speech skills by using description in high school students have been defined; the method of developing monologue speech skills in high school students has been analyzed; the efficiency of the presented system of exercises and assignments for developing monologue speech skills by using description in high school students at the English lessons have been experimentally proven.

_____ _____

Author's signature The date of the work submission to defence

ЗМІСТ

С.

Вступ……..……..……..……...…. 6

1 Теоретичні засади навчання монологічного мовлення іноземною мовою … 9

1.1 Сутність поняття «монологічне мовлення» в теорії та практиці навчання іноземної мови…… 9

1.2 Психолого-педагогічна характеристика учнів старших класів ……. 25

1.3 Методичні засоби та прийоми навчання монологічного мовлення на уроках англійської мови……... 29

1.4 Формування і розвиток навичок монологічного мовлення на основі опису в учнів старших класів……. 33

2 Реалізація методики формування навичок монологічного мовлення на основі опису на уроках англійської мови в учнів старших класів..... 42

2.1 Методика формування навичок монологічного мовлення в учнів старших класів……. 42

2.2 Система вправ для формування навичок монологічного мовлення на основі опису……..…… 47

2.3 Експериментальна перевірка ефективності методики формування навичок монологічного мовлення на основі опису на уроках англійської мови в учнів старших класів…….. 56

Висновки ……... 72

Перелік джерел посилання……... 75

Додаток А Розвиток навичок монологічного мовлення (Тема: People. Appearance and character of a person) 83

Додаток Б Розвиток навичок монологічного мовлення (Тема: Ecology) 87

ВСТУП

Актуальність дослідження. Стан іншомовного спілкування в сучасному світі, коли іноземна мова є засобом спілкування, пізнання, засвоєння та накопичення інформації, зумовлює необхідність оволодіння різними видами мовленнєвої діяльності. Основна мета іноземної мови як шкільного предмета – оволодіти вміннями учнів іншомовного спілкування, що є одним із ключових здібностей нової української школи. Йдеться про формування комунікативної компетентності, тобто, вміння та бажання спілкуватися безпосередньо (говоріння, розуміння на слух) та опосередковане спілкування (читання та письмо).

Слід зазначити, що проблема навчання монологічного мовлення є однією з найактуальніших проблем у методиці навчання іноземної мови. Монологічне висловлювання розглядається як компонент процесу спілкування будь-якого рівня - парного, групового, масового, яке на кожному етапі характеризується своєю специфічністю та унікальністю. Навчання мовлення як продуктивному процесу вимагає від учнів встановлення висловлювання на основі ситуації спілкування. Це важке методичне завдання, оскільки оволодіння нею є найбільшою складністю для дітей і вимагає великих зусиль як з боку вчителя, так і з боку учнів.

Проблемі навчання мовленнєвої діяльності на уроках іноземної мови, зокрема монологічного мовлення, присвячено роботи вітчизняних (О. Вишневський, С. Захарова, Т. Олійник, К. Онищенко, Н. Скляренко та інші) і зарубіжних (І. Зимня, Ю. Пассов, Г. Рогова) науковців.

Аналіз літератури та практики навчання іноземної мови виявив суперечність між традиційними методами навчання монологічного мовлення та необхідністю оволодіння монологічним умінням, що дозволяє успішно досягати поставлених цілей у реальному міжкультурному спілкуванні. Це і спонукало вибір теми нашого дослідження «Формування навичок

монологічного мовлення на основі опису на уроках англійської мови в учнів старших класів». Об’єкт дослідження – процес навчання монологічного мовлення на уроках англійської мови в старших класах.

Предмет дослідження – шляхи формування навичок монологічного мовлення на основі опису на уроках англійської мови в учнів старших класів.

Мета дослідження – створити систему вправ, що забезпечує ефективне формування та розвиток навичок монологічного мовлення за допомогою опису у старших класах на уроках англійської мови, та експериментально перевірити їх ефективність.

Реалізація заявленої мети передбачає вирішення наступних завдань:

1. Схарактеризувати сутність монологічного мовлення та методичні засоби і прийоми його навчання на уроках англійської мови.

2. Визначити особливості формування і розвитку навичок монологічного мовлення на основі опису в учнів старших класів.

3. Проаналізувати методику формування навичок монологічного мовлення в учнів старших класів.

4. Розробити і експериментально перевірити ефективність використання комплексу вправ для формування навичок монологічного мовлення на основі опису на уроках англійської мови в учнів старших класів.

Методи дослідження, використані для виконання дослідницьких завдань: аналіз літературних джерел, що порушують проблему формування монологічного мовлення у процесі навчання іноземної мови; вивчення та аналіз педагогічного досвіду роботи з навчання монологічного мовлення у закладах загальної середньої освіти; методичний експеримент для вивчення особливостей навчання монологічного мовлення; анкетування з метою визначення ефективності навчання монологічного мовлення під час уроків англійської; педагогічне спостереження для визначення значення монологічного мовлення у навчанні іноземної мови. метод статистичної обробки отриманих даних.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що отримані результати можна використовувати як матеріал для занять англійської мови у старших класах задля формування навичок монологічного мовлення, а також для розробки методів розвитку монологічного мовлення.

Структура роботи. Дипломна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (79 найменувань, з них 20 – іноземною мовою), двох додатків. Повний обсяг магістерської роботи складає 90 сторінок, з них 74 сторінки основного тексту. Робота ілюстрована 10 таблицями та 7 рисунками.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

1.1 Сутність поняття «монологічне мовлення» в теорії та практиці навчання іноземної мови

Академік Л. Щерба умовно вважає, що «монологи значною мірою є рукотворною формою», пояснюючи, що «мова може реально існувати лише в діалозі» [55, с. 23].

При цьому частка комунікаторів, які беруть участь у діалозі, різна.

Коментар одного зі співрозмовників може мати форму розгорнутого висловлювання, тому для цього явища деякі вчені пропонують визначати терміном «монологічний діалог» або монолог у діалозі.

І. Зімняя вважає, що монолог – це «більша або менша частина діалогу, який завжди передбачає існування співрозмовника» [22, с. 336].

За визначення Г. Рогової, монолог – це «зв'язна форма усного висловлювання, виклад власної думки. Монолог складається з серії логічних послідовних речень, інтонація оформлена й поєднана з єдиною змістовою чи виразною темою. Монолог тренує мислення, навчає логічно думати і, відповідно, будувати свої висловлювання таким чином, щоб донести свої ідеї до аудиторії» [29, с. 76].

Використовуючи такі підходи до поняття «монолог», можна дати таке визначення.

Монологічне мовлення – форма мовлення, спрямована на одного або групу слухачів (співрозмовників), іноді — на самого себе; у порівнянні з діалогічного мовлення характеризується своєю розгорнутістю, що пов'язано з намаганням широко охопити тематичний зміст висловлювання, наявністю розповсюджених конструкцій, граматичним їх оформленням. З точки зору вивчення іноземної мови в школі, можна говорити про різний рівень навичок

монологічного мовлення відповідно до самостійності та креативності, проявленої учнями.

Репродуктивний рівень мовлення не ґрунтується на самостійності та творчості учнів, він створюється ззовні як у виборі мовленневих засобів, так і у визначенні змісту висловлювання.

Репродуктивно-продуктивний рівень передбачає окремі елементи креативності та свободи, які виявляються у варіації усного мовленнєвого матеріалу, використанні в нових ситуаціях, в зміні послідовності та структури висловлювання.

Продуктивний рівень мовлення характеризується повною самостійністю відбору та побудови висловлювання, а також від творчого способу його оформлення, оцінки того, що відбувається з мовцем.

Монологічне мовлення «виконує комунікативні функції:

1) інформативна (нова інформація у вигляді знань про предмети і явища навколишньої дійсності, описи подій, стану);

2) впливова (переконувати когось у правильності певних ідей, думок, переконань і дій; спонукання до дії або запобігання дії);

3) емоційно-оціночна» [15].

Для старшої школи найбільш актуальною є «інформативна функція монологічного мовлення». Перераховані вище функції монологу мають своє мовленнєве вираження та особливі психологічні стимулюючі характеристики.

Для характеристики психологічних особливостей монологічного мовлення необхідно зазначити, що монолог є відносно широкою мовленнєвою діяльністю і порівняно рідко в ній використовується невербальна інформація, отримана з розмовного контексту. «Це активний і довільний вид мовлення, оратор повинен мати тему і вміти побудувати на її основі своє висловлювання або послідовність висловлювань. Крім того, це організований вид мовлення, воно потребує не лише програмування окремого речення, а й програмування інформації в цілому, вибірково користуватися мовленнєвими засобами,

придатних для комунікативного наміру, а також деякими немовними комунікативними засобами вираження думки (перш за все, інтонацією)» [41].

Тому, монологічне мовлення завжди позначені комунікативними цілями і завданням оратора. Комунікативність є основним фактором забезпечення адекватного спілкування на логіко-семантичному рівні.

Діалогічне мовлення є ситуативним, тоді як монологічне мовлення в основному відноситься до контекстної мови, тому воно має характеристики послідовності і логічності, повноти, змістовності, завершеності та чіткості мислення, що робить його більш незалежним від ситуації.

Крім того, до «психологічних характеристик монологічного мовлення належать емоційне забарвлення та спрямованість до слухача, ці особливості знаходять зовнішнє вираження в лінгвістичних і структурно композиційних особливостях» [41].

З лінгвістичної точки зору «монологічне мовлення характеризується використанням у порядку висловлювання речень різної структури, багатоскладних і повних з ускладненим синтаксисом, з наявністю слів-звернень, риторичних питань, що привертають увагу аудиторій, кліше, слів-зв'язок, які передають послідовність»[41].

Зауважимо, що монологічним висловлюванням (далі МВ) ми будемо називати такий відрізок мовлення, який знаходиться між двома сусідніми висловлюваннями і володіє певними параметрами. Це означає, що МВ розглядається як компонент процесу спілкування будь-якого рівня – парного, групового, масового.

МВ може бути різного рівня:

1) слово (словоформа);

2) словосполучення;

3) фраза;

4) надфразова єдність;

5) текст.

На будь-якому з рівнів МВ функціонує як мовна одиниця в процесі комунікації, будь то репліка: «Пожежа!» (слово), твердження: «Чудовий фільм» (словосполучення), питання: «Коли ж він, нарешті, закінчить цю роботу?» (фраза), переконання: «Так, я впевнений, що він зможе це зробити. Він не одноразово доводив своє ставлення до справи. Крім того, я знаю його як відповідальну та серйозну людину» (надфразова єдність) або доповідь, розповідь тощо (текст).

Будь-якому рівню мовленнєвої одиниці властива складність засвоєння: для рівня слів і словосполучень – це морфологічні труднощі (хоча і різного плану), для рівня фраз – синтаксичні, для рівнів надфразової єдності і тексту – логіко-синтаксичні. У кожного з рівнів є свої моделі. Для слів – це типи словотворів, для словосполучень – їх типи, для всіх інших рівнів – їх основні структурні характеристики. Будь-яка модель може бути вербально наповнена, і тоді вона служить мовленнєвим зразком [46, с. 32-36].

Твердження на будь-якому рівні мають певні характеристики параметрів, і кожен рівень має загальність і специфічність. Перші три рівні висловлювань в плані навчання відносяться до оволодіння лексичною і граматичною сторонами говоріння, що і було розглянуто вище; до етапу розвитку мовленнєвого вміння відносяться лише рівні надфразової єдності і тексту. Далі, говорячи про навчання МВ, ми будемо мати на увазі лише рівень надфразової єдності. Це тим більш обґрунтовано, оскільки цей рівень являє собою всю складність навчання на етапі розвитку мовленнєвого вміння, характерний для МБ є запорукою оволодіння ним. МВ на рівні надфразової єдності можна розглядати як діяльність (процес) і як продукт. В обох випадках МВ характеризується різними параметрами. Як діяльність воно «завжди цілеспрямоване, пов'язане з комунікативним мисленням, із загальною діяльністю людини, з особистістю мовця, воно ситуативно, евристично і проходить в певному темпі. Як продукт МВ завжди інформативно, продуктивно, виразно, структурно, логічно, цілісно» [46, с. 39].

Виділимо наступні параметри, характерні для МВ:

1. Відносна безперервність речень. Процес його генерації триває певний час, не будучи перерваним будь-ким (чим-небудь). Ця якість МВ визначає, насамперед, цілком специфічну психологічну установку оратора та організацію промови. Основний механізм тут – це механізм надфразового сигналу. Ось чому МВ не є сума відповідей на ряд питань.

2. Систематичність, логічність. Ця якість відображається в розвитку ідеї ключової фрази в наступних (інших). «Розвиток ідеї» не слід сприймати буквально. Це означає її уточнення, пояснення, обґрунтування, доповнення, ключ до неї. Таким чином, ключове слово може бути де завгодно в МВ. Знання того, як розгортається речення, які закономірності та які моделі є основою різних типів МВ, є дуже важливим для навчання та розуміння

3. Відносна змістова завершеність, комунікативна спрямованість. Коли ми задовольняємося такими «монологічними» висловлюваннями, як «Я хочу приготовити бутерброд. Я йду в магазин. Я купляю хліб, ковбасу і сир. Я оплачую товар, ховаю його у пакет і виходжу з магазину», – такий вислів не викликає особливого інтересу. Послідовність дій в них лише швидкоплинна, а не змістова, що виконується для формального застосування слів, тимчасових форм тощо в процесі навчання. Але в процесі спілкування такі висловлювання виправдати важко.

Етапність роботи над монологічним висловлюванням.

Розглянемо як початок для міркувань концепцію, яка пропонує три етапи роботи.

Перший розвиває вміння виражати повну думку, одне твердження по темі на рівні однієї фрази. Учитель пропонує тему, а учні по черзі вимовляють по одній фразі. Якщо учень вимовляє два речення, то це можуть бути два незалежні висловлювання, і між ними немає обов’язкового зв’язку.

Другий етап починається з фокусу уваги учнів на логічний зв’язок проголошених фраз. До прикладу, висловлювання «Наша квартира велика. Наша квартира чиста» – погано, так як речення побудовані за однією моделлю, а висловлювання «Наша квартира велика. В нашій квартирі чотири кімнати» –

добре. На цьому етапі важливо здолати таке протиріччя, тобто учнів необхідно відучити висловлювати набір речень без змісту і навчити логічному висловлюванню.

На третьому етапі ставляться нові логічні завдання і необхідною умовою стає збільшення тексту висловлювання. На цьому етапі старшокласники у своє висловлювання додають частку власних міркувань і аргументують сказане [42].

Таким чином, ми можемо побачити, що критерієм розподілу на етапи є якість висловлювання. Цей критерій, на наш погляд, є одним з основних при формуванні вмінь МВ на початковому етапі навчання. але слід зазначити, що на першому етапі не слід обмежувати завдання тільки тематичною направленістю фраз, так як навчання МВ починається тоді, коли ставиться завдання висловити як мінімум дві пов’язані фрази, тобто коли починається етап вдосконалення навичок і етап розвитку мовленнєвого вміння.

На етапі вдосконалення навичок слід домагатися висловлювання з усіма властивими йому якостями на рівні двох-трьох фраз, такий вислів можна назвати мікро висловлюванням (мікро монолог). На етапі розвитку вміння слід розвивати висловлювання більшого обсягу і, відповідно, кращої якості.

О. Леонтьєв виділяє в мовленні наступні «етапи:

1. Планування мовленнєвої дії.

2. Здійснення мовленнєвої дії.

3. Зіставлення і контроль мовленнєвої дії, всередині якої виділяються:

а) формування мовленнєвої інтенції;

б) побудова внутрішньої програми (задуму) майбутнього висловлювання;

в) граматична реалізація висловлювання і вибір слів

г) зовнішнє оформлення висловлювання» [30, с. 89].

Виділяють такі «особливості усного мовлення:

- надмірність (повтори сказаного, різного роду уточнення, пояснення).

- лаконізм (коли оратор замовчує те, про що можна легко іншим здогадатися).

- самопереривання (коли говорить, не припиняючи розпочате речення, починає інше, коли він вносить поправки, уточнення в сказане).

- використання несловесних засобів спілкування (гучності, гнучкості голосу, жестів, міміки)» [31, с. 133].

Різні етапи навчання припускають різну ступінь участі вчителя в розкритті ситуацій. У нашому випадку, в старших класах, використовуються ситуації, частково керовані вчителем. В цьому випадку тема і час, а також частково мовленнєвий матеріал задаються ним, учні ж повинні на додаток до даного використовувати самостійно обраний, раніше засвоєний матеріал. Вчитель контролює, що відбувається з точки зору тимчасової і тематичної витриманості, а також нормативної правильності.

Велике значення для навчання непідготовленого усного мовлення мають систематично і навмисно створювані проблемні ситуації, що сприяють виникненню мотиву і потреб висловлювання, висунення гіпотез, припущень, активації розумової діяльності. В якості стимулів усного мовлення, крім словесних вказівок, використовуються вербально-зображувальні ситуації, що припускають використання малюнків, картин, кадрів діафільмів або формальних опор (ключові слова, зразки, словосполучення) [52, с. 39-43].

Відомо, що через мовлення відбувається безпосередня взаємодія людини з навколишнім світом. Мовлення, з точки зору психології, – «історично сформована форма спілкування людей (опосередкована мовою), що включає процеси породження і сприйняття повідомлень для цілей спілкування або для цілей регулювання та контролю власної діяльності» [20]. Щоб спілкування іноземною мовою було реалізовано успішно, недостатньо знати особливості мовного ладу. важливо навчитися користуватися своїм мовленням, як потужним інструментом, який виконує ту чи іншу комунікативну задачу.

В термінологічному довіднику з методики викладання іноземних мов дається таке формулювання згаданого виду мовленнєвої діяльності: «... це продуктивний (експресивний) вид мовленнєвої діяльності, за допомогою якого спільно з аудіюванням, здійснюється усно-мовленнєве спілкування» [12].

Призначення говоріння є висловлення ідеї, передача інформації в словесній формі. Говоріння як вид мовленнєвої діяльності «розкривається різноманітною кількістю характеристик, найголовнішими з яких є: а) мотив – прагнення або необхідність висловитися; б) мета і функції – сутність ефекту на співрозмовника, спосіб розкрити свої думки та настрій; в) структура – дії і операції; г) механізми – осмислення, прогнозування і поєднання; д) засоби – мовні та мовленнєві дані; е) мовленнєвий продукт – діалогічне або монологічне вираження; ж) умови – окремі мовленнєві ситуації; з) відсутність опор або її існування «[23].

Аналіз науково-методичної літератури надав можливість виокремити і систематизувати підстави визначень монологічного мовлення: 1) за спрямованістю до кого-небудь (О. Яковлева [58]); 2) за сутністю розуміння слухача (С. Абрамович, М. Чікарькова [1]); 3) по інтервалу, обсягу (Є. Пасов [40]); 4) за активністю конструкції (Н. Елухина [18]); 5) по залученню в діалогічну єдність як його компонента (І. Зімняя [23]); 6) за відсутністю зміни комунікативних ролей (В. Скалкін) [45].

Проведене дослідження основ визначення монологічного мовлення дозволяє підсумувати про те, що монологічне мовлення застосовується з конкретною комунікативною метою (для повідомлення нової інформації, деталей, нових знань про предмети та явища навколишнього середовища в вигляді опису, розповіді, коментування; для тиску або впливу на слухачів шляхом спонукання до дії, переконання, або запобігання дії; для аналізу подій, явищ, предметів навколишнього середовища, вчинків людей, героїв творів тощо з акцентуванням і обґрунтуванням власної думки) і в залежності від вищенаведеної мети по-різному трактується дослідниками.

Інформативна функція є однією з основних в монологічному мовленні, оскільки оратор породжує монолог метою якого є повідомлення певної інформації. Мовець передає співрозмовнику знання про факти, явища об'єктивної реальності, що можуть представляти певний інтерес для слухача. Разом з тим, мета оратора не просто передати слухачам інформацію, а

спонукати їх до чогось, або впливати на уявлення про щось або когось. Функція впливу є основною функцією будь-якого спілкування, зокрема і монологічного. Ця функція об'єднана з усіма іншими функціями мовленнєвого спілкування і реалізується багатьма прийомами аргументації, використанням засобів мови, що володіють експресією і емоційною оцінкою, різних кодів та сигналів (зовнішності, одягу, жестів, міміки тощо). Отже, без цієї функції впливу аудиторія може не почути або неправильно зрозуміти монолог. [78, с. 167-169].

Найважливішими «психологічними властивостями монологічного мовлення можна назвати ефект, вплив і дієвість. Ефект мовлення – це досягнення мети мовлення за допомогою риторичних засобів, які полягають в самому мовленні і оптимальний вплив на свідомість аудиторії» [19].

Вплив мовлення є непрямий результат, що виник внаслідок осмислення аудиторією змісту промови на фоні інших речей і подій. Вплив – це успішний виступ порівняно з іншими.

Дієвість мовлення об'єднує сукупність впливу і ефекту. Дієвим називається таке мовлення, яке «викликає необхідний ефект і надає потрібний мовцеві вплив на аудиторію. При цьому основними соціально-психологічними методами впливу на слухачів в процесі публічної промови є: переконання , залучення, навіювання»[19].

Залучення пов'язано з суб'єктивним потрапляння слухача в певний психічний стан під впливом зовнішніх чинників. Оратор, володіючи масивним емоційним мовленнєвим зарядом, передає свій психічний настрій аудиторії, підштовхуючи її реагувати на своє мовлення в потрібному напрямку. У емпатії слухачів і мовця встановлюється надійний зв'язок, покращується засвоєння інформації слухачами. Залучення може бути викликане змістом промови, емоційною яскравістю викладу, виразними і переконливими прикладами.

Навіювання здійснюється за допомогою «словесного впливу на елементи свідомості слухачів. Особливістю навіювання є його спрямованість не так на готовність особистості мислити і міркувати, а на її готовність отримати розпорядження, інструкцію до дії. Природньо тому навіювання не потребує

системи логічних доказів і глибокому усвідомленні сенсу інформації, що повідомляється. адже ступінь впливу пов'язана з тим, наскільки легко особа піддається навіюванню, з її внутрішнім станом, авторитетністю того, хто виступає, і владністю, вимогливістю його мовлення» [75].

Переконання – це процес впливу на емоційну і раціональну сторону психіки слухачів. Рівень продуктивності переконання буде на пряму залежати від зацікавленості слухачів і впливу на них інформації. Щоб переконання було ефективним, «мовлення повинно відповідати наступним вимогам:

а) зміст і форма висловлювання має враховувати вікового особливості тих, кому воно адресована;

б) роздум має враховувати індивідуальні потреби та інтерес аудиторії;

в) виступ повинен бути послідовним, логічним, доказовим;

г) мовлення повинно містити поряд із загальними положеннями конкретні факти і приклади;

д) переконуючи інших, оратор повинен сам глибоко вірити в те, що він повідомляє тощо» [73].

Людині, яка виступає з впливовою промовою, абсолютно недостатньо, щоб його тільки розуміли. Треба, щоб його слухали з захопленням, щоб сказане закарбувалося в пам'яті людей, щоб воно підкорило їх думки. Щоб домогтися того, щоб слухачів захопила ідея того, хто говорить, важливу роль відіграє ступінь виразності мовлення. Виразність мовлення оратора «залежить від деяких умов:

1) самостійність мислення автора мови. «Якщо думаєш тільки по шпаргалці, а відчуваєш за шаблоном і стандарту, не дивуйся тому, що шпаргалочне мислення і шаблонне почуття не дозволяють пробитися боязким паросткам виразності»;

2) зацікавленість промовця в темі монологу, в слухачах, до яких направлена промова;

3) відмінні знання мовленнєвих засобів впливу на аудиторію (табл. 1.1);

4) систематичне і усвідомлене тренування мовленнєвих навичок» [34].

Таблиця 1.1 – Засоби впливу на аудиторію

Композиційні засоби	Мовленнєві засоби	Методичні засоби
- інтригуючий початок; - питально-відповідний хід міркування; - контрастне зіставлення аргументів; - експресивний висновок	-використання літературних образів, цитат, крилатих виразів; - використання як нейтральних, так і образних і емоційно забарвлених слів; - використання риторичних засобів впливу (тропи і фігури мовлення)	- розгляд проблемних ситуацій; - виділення основних моментів мовлення; - зоровий контакт з аудиторією; - використання наочності, технічних засобів; - використання звернень до аудиторії для відновлення уваги

Монологічне мовлення є своєрідний вид емоційно-інтелектуальної творчості, що втілюється за допомогою живого слова: вона одночасно впливає і на свідомість, і на почуття слухачів. Майстерність побудови монологічного висловлювання полягає в тому, щоб вміло використовувати обидві форми людського мислення. З огляду на це, можна стверджувати, що при формуванні монологічного висловлювання з метою ефективного впливу на тих, хто слухає, потрібно враховувати два шляхи реалізації функції впливу: раціональний і емоційний.

Перед виступаючим з «монологічним висловлюванням стоять два основні завдання: 1) донести до слухачів певний зміст; 2) «підпорядкувати» собі слухачів, змусити їх прийняти запропоновану позицію, створити певну емоційну атмосферу, чому сприяє використання спеціальних прийомів, образність мовлення» [74].

Раціональний спосіб являє собою композиційну побудову мовлення і предметний зміст промови. Вплив монологічного висловлювання на слухачів багато в чому залежить від того, як виступаючий знає предмет мовлення. Важливою складністю монологічного мовлення є той факт, що потрібно постійно притримуватись тематики обговорення. Для ефективного впливу на

аудиторію необхідні знання предмета, цілеспрямованість і вміння. Знання і мета невід'ємні при придбанні вміння, так як, не маючи, що сказати і потреби сказати, той, хто говорить «подібний кораблю без керма і без вітрил» [46].

Якщо мовець досить обізнаний у темі свого виступу і здатний зацікавити слухача, ефективний вплив висловлювання на аудиторію реалізується в повному обсязі. «Поділитися думкою – означає помножити її силу» [46, с. 9]. Оратор повинен впливати не тільки на розум, але і на почуття, уяву слухачів, тому в якості другого способу реалізації функції впливу виступає емоційний спосіб. Емоційне забарвлення промови ефективно впливає на краще сприйняття слухачем, на правильне розуміння. Така промова краще запам'ятовується і має естетичний вплив на аудиторію.

Емоційний спосіб включає риторичні засоби, голосові характеристики і паралінгвістичні засоби.

Багатство мовлення забезпечується різноманітністю синонімів, які допомагають уникнути монотонності, надати мові яскраве емоційне забарвлення, використанням фразеологічних одиниць, які не тільки урізноманітнюють мовлення, але і надають їй особливу виразність, влучність, образність.

Таким чином, облік способів реалізації функції впливу при монологічній формі спілкування забезпечує ефективний вплив на аудиторію, а значить, сприяє досягненню комунікативної мети висловлювання.

Проаналізувавши державний стандарт з іноземної мови, ми з'ясували, що метою навчання монологічного мовлення для початкової школи є складання невеликих монологічних висловлювань: розповідь про себе, свого друга, свою сім'ю; опис предмета, малюнку; опис героїв прочитаного твору з опорою на ілюстрацію. Для загальних закладів середньої освіти в стандарті зазначаються такі «вимоги до монологічного мовлення:

- коротко висловлюватися про факти і події, використовуючи такі комунікативні типи мовлення, як опис/характеристика, розповідь/повідомлення, емоційні та оціночні судження;

• передавати зміст, основну думку прочитаного з опорою на текст;

• робити повідомлення з прочитаного/почутого тексту;

• висловлювати і аргументувати своє ставлення до прочитаного» [16].

В методиці викладання англійської мови умовно виділяють два напрями навчання монологічному мовленню (Н. Гальскова, Н. Рогова, І. Бім, Є. Соловов та ін.):

• «шлях зверху» – вихідною одиницею навчання є закінчений текст;

• «шлях знизу» – вихідною одиницею навчання є речення, що містить просте вираження думки.

«Шлях зверху». Максимальна передача змісту тексту, його мовленнєвого матеріалу, сюжету, композиції, тобто всього того, що може бути використано учнями у текстах в процесі роботи над своїми монологами:

• робота школярів з текстом (завдання: знайомство з текст, питання по прочитаному; скласти план; передати основний зміст прочитаного);

• переказ сюжету тексту (від особи одного з героїв);

• зміна ситуації.

«Шлях знизу» включає в себе розгортання висловлювання від простого речення до самостійно оформленого монологу:

• висловлювання учнів на певну тему (висловлювання розташовуються в логічному порядку, учні за допомогою вчителя розгортають свої висловлювання);

• процес встановлення текстових і логічних зв’язків між реченнями;

• учні висловлюють свої монологи на запропоновану тематику, які мають містити власну думку і оцінку.

«До видів монологу, які зустрічаються в реальному житті, найчастіше відносяться такі:

- вітальна промова;

- похвала;

- осуд;

- лекція;

- розповідь;

- характеристика;

- опис;

- обвинувачувальна або виправдовувальна промова тощо» [53, с. 198].

Перед початком промови монологу в реальних життєвих ситуаціях, промовець звичайно розуміє, з якою метою він це робить, і виголошує його тільки в тих ситуаціях, коли реально хоче щось сказати або вважає це за необхідне. Мета, з якою промовляється монолог, зумовлюється мовленнєвою ситуацією, яка, в першу чергу, залежить від місця, часу, аудиторії і конкретним мовленнєвим завданням.

В межах навчання на уроках ситуації, зазвичай, створюються штучно, а в іншому випадку, зникає найголовніша і ключова характеристика монологу – цілеспрямованість, яка в основному визначає і все інше. В цілому «монолог має відповідати таким характеристикам:

- цілеспрямованість (відповідність мовленнєвому завданню);

- безперервний характер;

- логічність;

- змістова закінченість;

- самостійність;

- виразність» [35, с. 65].

Монологічне висловлювання відбувається на основі мовленнєвого вміння, і засобом розвитку мовленнєвого вміння служать мовленнєві вправи. Оскільки монологічне висловлювання і мовленнєві навички вже описувалися вище, розглянемо формування і розвиток мовленнєвих навичок і постараємось виявити, як потрібно організувати роботу на цьому етапі, щоб він став основою навчання МВ. Задля реалізації цієї мети необхідно визначити, що таке мовленнєві навички, встановити етапи формування, оскільки саме вони допоможуть організувати роботу над МВ відповідно до його властивостей.

Мовленнєве вміння – особлива здатність людини, яка стає можливою в результаті розвитку мовленнєвих навичок. «Мовленнєвий навик – це мовленнєва дія, яка досягла рівня досконалості, здатність здійснювати оптимальним чином ту чи іншу операцію. Мовленнєві навички включають: навички оформлення мовленнєвих явищ (зовнішнє оформлення – вимова, членування фраз, інтонування; внутрішнє – вибір відмінка, роду, числа)» [68]. А. Леонтьєв вважає, що навички – це «складання мовленнєвих механізмів, а вміння – це використання даних механізмів для різних цілей. Навички володіють стійкістю і здатністю до переносу в нові умови, на нові мовленнєві одиниці і їх поєднання, а це означає, що мовленнєві вміння включають комбінування мовленнєвих одиниць, застосування останніх в будь-яких ситуаціях спілкування і носять творчий, продуктивний характер» [31, с. 123-124].

Однак, справа в тому, що вміння – феномен багатовимірний, який має багато параметрів, і виділення стадій його розвитку по якомусь одному, навіть дуже важливому, параметру виявиться надто односторонньою. Необхідно «врахувати кілька параметрів:

1) рівень автоматизованості, що проявляється в так званій автоматичній пробіжці (відрізку мовлення, вимовленому без вимушених пауз);

2) рівень самостійності мовця, який визначається, по- перше, наявністю або відсутністю опор, а також їх характером (смислові опори «складніші» змістовних), по-друге, заданістю або незаданістю мовленнєвого завдання;

3) рівень складності у вирішенні мовленнєвого завдання, який залежить від особистого досвіду і знань мовця, пов’язаних з обговорюваної проблемою;

4) рівень комбінаційного матеріалу, який визначається широтою охоплення проблем і тем для обговорення.

З огляду на всі параметри, можна умовно виділити в розвитку мовленнєвих навичок три стадії – початкову, основну і завершальну» [48, с. 169].

Наступна таблиця наочно представляє ці стадії і відповідні їм параметри. Цілком зрозуміло, що даний розподіл умовний: можливо таке положення (а так найчастіше і буває), коли різні параметри знаходяться одночасно на різних рівнях.

Таблиця 1.2 – Стадії розвитку вмінь

Стадія розвитку вмінь	Рівні			
	Автоматична пробіжка	Самостійність мовця	Складність мовленнєвого завдання	Комбінаційність матеріалу
1 – початкова	Синтагм – фраза	Є змістовні опори (словесна і образотворча), задача задана	Проблема знайома і є особистий досвід участі в відповідної сфері діяльності	Використовується мовленнєвий матеріал даної проблеми
2 – основна	Одна-дві фрази	Є смислові опори (словесні, образотворчі), задача задана	Проблема знайома, але особистого досвіду немає	Використовується матеріал двох-трьох споріднених проблем
3 – завершальна	Дві фрази	Опор немає, мовець вільний у виборі завдання	Проблема не знайома, але знання по суміжних проблемах дозволяють говорити про неї	Необмежене вільне комбінування матеріалу

Таким чином, навчання монологу-опису проходить в три етапи.

На першому – виробляються мовленнєві автоматизми. Вироблення навичок швидкого і безпомилкового користування фонетичним, лексичним, граматичним матеріалом відбувається на основі імітативної, асоціативної мови, мови-висловлювання, хорової та умовно комунікативної.

На другому – навчають підбору мовленнєвих засобів, що відповідають меті спілкування. Увага сконцентрована на передачі основної суті за допомогою адекватного лексико-структурного матеріалу. При цьому

появляється навичок згортати чуже висловлювання та використовувати в основному мовленнєвий матеріал в готовому вигляді.

Третій етап спрямований на розвиток навичок ініціативного мовлення.

1.2 Психолого-педагогічна характеристика учнів старших класів

Старший шкільний вік - час вироблення поглядів і переконань, формування світогляду. У зв'язку з необхідністю самовизначення виникає потреба розібратися в оточенні та в самому собі.

Великі зміни у старшому шкільному віці проходять пізнавальні процеси особистості. Диференціація навчальних дисциплін, необхідність оволодіння науковими поняттями різних наук та їх специфічною системою знаків, що сприяють розвитку теоретичного мислення. Навчальна діяльність, що включає процес засвоєння знань та способів їх використання, дозволяють старшому школяру встановлювати ширші та глибші зв'язки між наявними та знову отримуваними знаннями, більш свідомо контролювати свою розумову діяльність та керувати нею. Поступово у школяра формуються навички самостійно оперувати припущеннями, гіпотезами та критично їх оцінювати. Все більш чітко простежується самостійність у навчальній діяльності [51].

Процес засвоєння знань впливає на покращення уваги, сприйняття, пам'яті та мислення. Увага стає більш керованою та старший школяр вже може досить тривалий час концентрувати її на вирішення абстрактних завдань. Тим не менш, для стимуляції уваги учнів старшого шкільного віку «комплекс завдань має враховувати:

1. Зміну видів діяльності, темпу виконання вправ.

2. Формулювання завдань, пов'язаних з пошуком, оцінкою, присвоєнням для подальшого використання конкретної ситуації.

3. Співвідношення форми та змісту.

4. Різні види завдань за умов високого темпу роботи» [47, с. 48].

Також підвищується рівень інтелектуального підходу при сприйнятті, пам'ять, уява та інші психічні процеси все більше набувають рис довільності. Старші школярі можуть свідомо використовувати прийоми раціонального запам'ятовування навчального матеріалу та логічно його розподіляти [41].

Для оптимізації процесів пам'яті «необхідно враховувати наступне:

– метою вправ є інформація, яка має надійти в оперативну пам'ять та підпорядкована мимовільному запам'ятовуванню;

– достатня кількість вправ, що забезпечує повторення мовленнєвих засобів;

– висока інтелектуальна активність учнів;

– формулювання завдань вимагає, щоб необхідний матеріал виступав як мета дій;

– використання вербальної письмової фіксації результату;

– поєднання довільної та мимовільної пам'яті;

– використання наочності» [40, с. 172].

Більш продуктивною стає довільна пам'ять. Виникають особливості пізнання: коли будь-яке явище може бути розглянуто з різних сторін.

У старших школярів відбувається розвиток темпераменту. Тип темпераменту не змінюється, відбуваються зміни у ступені виразності почуттів. Юнаки менш емоційно збуджені, менш тривожні, більш ектравертовані. Властивості темпераменту продовжують виявлятися у симптомокомплексі властивостей.

Психіка починає виявлятися цілісно. Відбувається становлення індивідуального стилю інтелектуальної діяльності [38].

За Є. Климовим, «індивідуальний стиль складається на основі найпростіших властивостей. Завдяки індивідуальному стилю досягається велика або менша успішність у інтелектуальній діяльності» [29, с. 198].

Відбувається розвиток узагальненості всіх процесів, інтерес до глобальних та вічних проблемам.

У старших школярів відбувається розвиток креативного мислення. Людина створює проблемні ситуації, бачить нове у відомому, оригінально ставить питання та вирішує завдання. Старший школяр також починає усвідомлювати себе розумнішим, ніж раніше, і більш ніж дорослий. Іде серйозний розвиток емоцій та почуттів. Виникають усвідомленість настроїв, саморегуляція. Емоції та почуття пов'язані з пізнавальною діяльністю, сферою. Те, що цікавить, переживається глибоко емоційно [38].

«Особливості пізнавальної діяльності старшого школяра:

1. Розрив між конкретним та абстрактним поняттям згладжується.

2. Розвивається порівняння узагальнення; здатність виділяти суттєве.

3. Вміння користуватися раціональними прийомами запам'ятовування (конспектування, підкреслення, виділення головної думки тощо)» [25, с. 112].

«Якісна своєрідність пізнавальної діяльності старшого школяра:

– розібратися в інших точках зору та сформувати свою власну точку зору;

– старших школярів приваблює сам процес аналізу, способи доказу не менше, ніж конкретні відомості;

–- активність думки та своєрідна продуктивність мислення (воно носить пристрасний характер);

–- старшокласники люблять досліджувати та експериментувати, творити та створювати щось нове, оригінальне» [23, с, 45].

Психологічні особливості особистості старших школярів знаходять своє відображення й у навчанні монологічного мовлення. У навчальному процесі навчання іноземної мови старший етап представляє найбільші проблеми. Саме на старшому етапі учнів навчають різних видів монологічного мовлення, оскільки вміння монологічного мовлення є важливими показниками володіння іноземною мовою Вони не тільки сприяють розвитку комунікації, але й «дисциплінують мислення, вчать логічно мислити і відповідно будувати свій вислів таким чином, щоб довести свої думки до слухача» [38].

Розглядаючи особливості навчання монологічного мовлення на старшому етапі важливо знати ті особливості особистості старшокласника, які прямо або опосередковано можуть вплинути на процес навчання іноземної мови. До таких у сучасній психологічній, методичній та педагогічній літературі відносяться:

- наявність у старшокласника певних принципів поведінки, образу – свого власного «Я»;
- чітка диференціація інтересів;
- вибіркове ставлення до навчальних предметів;
- прагнення до самоствердження, самовираження,
- прагнення можливості відстоювати свої погляди і переконання.

Оскільки весь процес навчання від початку має комунікативну спрямованість, то саме «на цьому етапі дуже важливо розвивати та удосконалювати вміння монологічного мовлення, під яким розуміються вміння комунікативно-мотивовано, логічно послідовно та складно, досить повно і правильно в мовленнєвому відношенні викладати свої думки в усній формі» [48].

В процесі вдосконалення та розширення когнітивних здібностей старших школярів наповнюваність їх мислення також стає ширшою і складнішою. Цей факт безпосереднє позначається на якості монологічного висловлювання. При реалізації комунікативного завдання мова учня на старшому етапі стає складнішою і наповненою. У підлітків також зростає здатність планувати та передбачати.

Характеризуючи в цілому рівень розвитку монологічної мовленнєвої діяльності школярів на старшому етапі навчання, можна сказати, що у процесі навчання у них відбувається ускладнення усного висловлювання. Одночасно в результаті збагачення словника учня зростає кількість речень у тексті, що появляється, та збільшується обсяг висловлювання. Мовленнєві дії набувають рефлексивного характеру. Школяр починає самостійно думати та керувати своїми розумовими операціями, усвідомлювати змістові зв'язки у висловлюванні.

Таким чином, кожен вчитель, вибудовуючи свою навчальну програму повинен безпосередньо враховувати психологічні особливості школяра на старшому етапі навчання, а також рівень розвитку його розумової діяльності. Крім того, монологічне мовлення є організований вид мовлення, що передбачає наявність у старшого школяра умінь програмувати не лише окреме висловлювання або речення, але і все повідомлення загалом, вибірково користуватися мовленнєвими та немовленнєвими комунікативними засобами вираження думки.

1.3 Методичні засоби та прийоми навчання монологічного мовлення на уроках англійської мови

Під час навчання монологічного мовлення зазвичай використовуються мовні та мовленнєві вправи. Розглянемо використання цих вправ у процесі навчання монологу. Мовленнєві вправи повинні бути направлені на формування навичок вживання мовленнєвих явищ, які вивчаються на певному етапі і властиві для монологічного мовлення. Ці вправи повинні бути пов’язані з такими операціями, які, коли будуть доведені до певного рівня досконалості, зможуть забезпечити механізм побудови і реалізації мовленнєвого акту. До мовленнєвих вправ ми відносимо такі види, як вправи з імітації, з трансформації, з конструювання, з комбінування.

До мовленнєвих вправ для розвитку монологічного мовлення відносяться вправи для розвитку підготовленої промови і вправи для розвитку непідготовленого мовлення, про які буде сказано надалі. До вправ, які сприяють розвитку підготовленого монологічного мовлення належать вправи, які навчають різниманітним різновидам монологічних висловлювань: переказ твору, розповідь, характеристика, повідомлення, опис, оцінка певних дій, вчинків, коментарі. Для розвитку непідготовленого монологічного мовлення служать вправи для навчання вищеназваним видам монологічних висловлювань, крім переказу тексту. Збіг більшості видів підготовлених і

непідготовлених висловлювань є однією з передумов розвитку обох типів мовлення в їх тісному зв’язку [70, с. 56-57].

Основна відмінність між вправами для розвитку підготовленого і непідготовленого монологічного мовлення полягає в тому, що «у вправах для підготовленого мовлення даються вербальні і невербальні опори, а також час на підготовку. У вправах для розвитку непідготовленого мовлення вербальні опори і час на підготовку відсутні. Вищевикладені характеристики мовних і мовленнєвих вправ враховуються при висуненні певних вимог до них» [62, с. 210].

До всіх вправ для розвитку монологічного мовлення, на думку А. Алхазішвілі, висуваються наступні «загальні вимоги:

• комплекс завдань має розроблятися з урахуванням психологічних і лінгвістичних особливостей монологічного мовлення, а також мовленнєвого матеріалу і тематики досліджуваного матеріалу;

• він повинен забезпечити поетапне формування навичок і умінь, необхідних для формування монологічного мовлення на певному етапі навчання;

• комплекс завдань повинен бути направлений на вирішення не тільки практичних, а й освітніх і виховних завдань;

• комплекс завдань повинен служити розвитку підготовленого і непідготовленого монологічного мовлення з урахуванням їх зв’язку» [2, с. 53].

Комплекс вправ, зроблений згідно до цих вимог, має представляти низку різноманітних вправ, логічно повязаних між собою, які мають на меті досягнути головну ціль, а саме, сприяти розвитку монологічного мовлення в учнів.

Оскільки для старшої ланки провідним є навчання самостійного висловлювання на основі опису, то виникає проблема визначення найбільш раціональних прийомів навчання.

«Вибір того чи іншого завдання залежить від рівня володіння мовою учнів і від їхніх інтересів. Учні використовують той словниковий запас і

граматичні явища, якими вони володіють, що дозволяє організувати більш ефективну роботу в процесі навчання говорінню» [5].

1) Мовленнєве вміння постійно забезпечує існування мовленнєвої стратегії і тактики, того, хто говорить. Стратегічна спрямованість в мовленні виявляється у тому, що у мовця, є конкректна мета, та головна думка, яку він притримується в говорінні – діяти на співрозмовника в конкретному напряму.

Ця мета може бути реалізована в одиничному монологічному висловлюванні надфразового рівня (в такому разі, окремі частини його фрази будуть виконувати певні тактичні цілі) або розгалужуватись на весь діалог з співрозмовниками (в такому випадку кожне речення, кожне висловлювання – словосполучення, фраза – здійснюють тактичні цілі).

2) Мовленнєве вміння постійно актуалізує стосунки співрозмовників. Людина, як особистість, постійно вступає в різноманітні взаємини з навколишніми людьми. Тому одна людина може звернутися до іншої (інших) тільки тоді, коли їх пов’язують певні відносини. Ця особливість властива всім процесам життєвого спілкуванні, оскільки спілкування є частиною взаємин між людьми. Саме ця особливість має бути притаманна і мовленнєвим вмінням, при використанні яких враховуються такі елементи особистісної підструктури, як контекст діяльності та власний досвід.

3) Мовленнєве вміння постійно сприяє розвитку мовленнєвої активності і самостійності мовця. Під самостійністю розуміється, «по- перше, незалежність від будь-яких опор як допоміжних засобів для вираження своїх думок». Це означає не відмову від використання опор в навчанні, а поступову відмову від них, що сприяє розвитку самостійності.

4) Мовленнєве вміння – це «завжди нова ситуація, завдяки чому забезпечується вербальна і структурна різноманітність висловлювання» [51].

Як вже було сказано, процес спілкування багатокомпонентний. Новизна спілкування має створюватися в результаті заміни окремих її компонентів. Використання нового компонента постійно потребує від школяра (того, хто говорить) використання вже знайомих йому мовленнєвих засобів у всіх нових

комбінаціях. Це і сприяє розвитку самої важливої якості вміння – продуктивності. Основними чинниками організації певних мовленнєвих навичок (МН) є: установка, опора і час. Під установкою розуміється «завдання, яке посилається МН і визначає психологічний зміст мовленнєвої діяльності учня. Оскільки при навчанні говорінню моделюється реальне спілкування, а завдання, що виконує в ньому той, хто говорить, різноманітні, необхідно не тільки визначити номенклатуру таких завдань, але і якось організувати (класифікувати) в навчальних цілях» [36].

В результаті аналізу висловлювань виявлено, що відношення того, хто говорит, до об'єкта думки ми бачимо у всіх типах висловлювань, але «якісна» і «кількісна» характеристики цього співвідношення різні; стало очевидним, що кожне висловлювання має певний вплив на співрозмовника, але глибина цього впливу різна: починаючи від простого зацікавлення у чомусь до бажання діяти тощо.

Виходячи з цього, критерієм для класифікації установок слугувала глибина впливу на співрозмовника. Відповідно до цього виокремлено п'ять груп слів, якими можна назвати певні типи мовленнєвих завдань: повідомлення, пояснення, схвалення, осуд, переконання.

Варто також зазначити, що той, хто говорить, може щось повідомляти, з метою зацікавити співрозмовника або заінтригувати його. Також можна підбадьорювати співрозмовниками і тим самим спонукати його діяти. В результаті пояснення мовець можете впливати на співрозмовника так, як він хоче. А якщо він хоче переконати когось, то повинен розумно поєднувати логічні, словесні та емоційні засоби впливу. З методичної точки зору такий розподіл продуктивний.

Однак ці узагальнені типи мовленнєвих завдань не дають повного уявлення про прагматику мови. Тому в кожному узагальненому типі, слід виділити приватні прагматичні завдання, які виражаються рядом дієслів, об'єднаних синонімічним зв'язком. Щоб, наприклад, повідомити, можна доповісти, рапортувати, сповістити тощо.

Завдання можуть бути нейтральними і емоційно забарвленими, використовуватися для безпосереднього і для опосередкованого контакту і давати побічний комунікативний ефект. «Приватне прагматичне завдання є ядром установки, і її різноманітність важлива, тому що дозволяє не застосовувати весь час старі умовні подразники, а замінювати їх «новими агентами»[7, с. 84].

Кожне приватне прагматичне завдання обростає конкретним змістом в залежності від того, хто виступає в ролі співрозмовника. Тому в організації мовленнєвого спілкування на уроці повинна враховуватися особистісна індивідуалізація.

Крім установок, що співвідносяться з яким-небудь з п’яти типів узагальнених мовленнєвих завдань, існує ще один вид установки, що вимагає від мовця самостійності у виборі мети висловлювання. Наприклад: «Яка ваша думка про ...?» або «Що ви скажете з цього приводу?»

1.4 Формування і розвиток навичок монологічного мовлення на основі опису в учнів старших класів

Головною метою вивчення монологічного мовлення з вжитком опису є «формування наступних мовленнєвих монологічних умінь:

1) зробити опис;

2) логічно послідовно розкрити задану тему;

3) обґрунтувати правильність своїх суджень, включаючи в свою промову елементи міркування, аргументації.

Всі названі вміння виробляються в процесі виконання підготовчих і мовленнєвих вправ» [46, с. 48-50].

При формулюванні видів монологічних вправ «необхідно враховувати наступні критерії:

1. Вид монологу – монолог-опис.

2. Логічність викладу думок і структурно-композиційна завершеність висловлювання.

3. Об’єм (повнота) висловлювання – ступінь розкриття теми і кількість речень.

4. Ступінь комбінування мовленнєвих (лексичних і граматичних) засобів (тобто характер мовленнєвої творчості).

5. Лексико-граматична (в тому числі і синтаксична) правильність» [46, с. 54-59].

Також одним з важливих засобів утворення мовленнєвих навичок можна назвати опори. Вони є обов’язковими для розвитку в мовцеві самостійності під час висловлювання. Важливо зауважити, що на етапі розвитку мовленнєвих навичок не може бути безпосередньої підказки мовленнєвого матеріалу. Дозволена опосередкована підказка, що дозволяє керувати висловлюванням, яка частково спадає по мірі розвитку вміння і повністю зникає на останній його стадії.

У опор є одне призначення – «прямо або опосередковано надати допомогу у створені мовленнєвого висловлювання за рахунок виклику асоціацій з життєвим і мовленнєвим досвідом учнів» [62, с. 222].

Щоб утворити таку динаміку у процесі розвитку вміння, необхідно мати конкретну класифікацію опор. Роль усіх опор на стадії росту мовленнєвого вміння виявляється в тому, щоб, «викликавши асоціації з їх життєвим і мовленнєвим досвідом, опосередковано допомогти породженню мовленнєвого висловлювання» [62, с. 224].

В наслідок того, що такі асоціації можна створити за допомогою слів та за допомогою зображень реального світу, справедливо поділяти їх на словесні і образотворчі опори. Класифікація опор створює можливість їх паралельного вжитку в одному завданні, тому що вони взаємодоповнюють структуру одна одної.

Другою ознакою може бути їх «функціональна спрямованість в залежності від того, чим вони керують, або характер управління мовленнєвим висловлюванням».

За таким критерієм всі існуючі опори варто розділити на «змістовні та смислові, що враховує два рівня висловлювання: рівень значень (хто? де? коли? як? тощо) і рівень сенсу (навіщо? чому?)» [39, с. 187-189].

Якщо тепер обидва критерія звести в одне ціле, то отримаємо класифікацію опор (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Класифікація опор

Змістовні	Словесні (вербальні)	Образотворчі
	представлений візуально текст	фільм в кінотеатрі
	представлений аудитивно текст	картина в музеї
	представлений візуально мікротекст	збірка малюнків
	представлений аудитивно мікротекст	зображення
	технічний план	фігурна діаграма
	логічна схема	таблиця
Смислові	слова як смислові віхи	цифри, дати
	лозунг	певна символіка
	приказка, афоризм	плакат, афіша
	підпис особи	карикатура подій, особистості

Опори несуть в собі конкретну інформацію. В змістових опорах вона розгорнута, в смислових опорах – вона сплюснута. У кожному випадку вона стає маленьким поштовхом для роздумів. В наслідок цього в учня може виникнути маса асоціацій, що потребують контролю. Контролюючу функцію беруть на себе окремі установки мовленнєвих навичок. Вони підтримують цілком певні асоціації, тому вчителю варто враховувати зв'язок діяльності та особистого досвіду учнів. Також його використання не має викликати асоціації

з такими ідеями, які учні не можуть сприйняти через обмеженість їх мовленнєвої підготовки. Отже, необхідно насамперед мислити про принцип взаємозалежності і взаємодоповнення в установках і опорах.

Час, як фактор організації мовленнєвого вміння, «може виступати в мовленнєвих навичках в трьох різновидах: необмежений час, обмежений час і відсутність часу».

Необмежений час може використовуватися тільки в завданнях для домашнього виконання. Вправи обмеженого часу доречні при використанні групових форм роботи коли однакове завдання отримує вся група. Значна більшість мовленнєвих вмінь повинна «передбачати розвиток швидкості реакції учня (особливо при навчанні діалогічного спілкування), тому діє фактор відсутності часу на підготовку (експромт на вислів)» [36, с. 178].

Усі різновиди – установка, опори і окремий час на підготовку – є методами контролю говоріння при виконанні мовленнєвих навичок.

Це керування здійснюється під час розвитку мовленнєвої техніки, тобто під час будь-якої стадії її розвитку. Виокремлення таких стадій є досить складним завданням. Так як навички – феномен багатовимірний і використання стадій розвитку по якомусь одному, навіть важливого, параметру виявиться надто одностороннім. Необхідний облік декількох параметрів. Такими «можуть бути:

1) рівень автоматизованості, що проявляється в так званій автоматичній пробіжці (відрізку мовлення, вимовленого без вимушених пауз);

2) рівень самостійності мовця, який визначається, по-перше, наявністю або відсутністю опор, а також їх характером: (смислові опори «складніші» змістовних); по-друге, заданістю або незаданістю мовленнєвого завдання;

3) рівень складності у вирішенні мовленнєвого завдання, який залежить від того, наскільки той, хто говорить, має особистий досвід і знання, пов’язані з проблемою, яка обговорюється;

4) рівень комбінаційного матеріалу, визначається широтою охоплення проблем і предметів обговорення» [36, с. 197].

Такі параметри умовно поділяють в розвитку мовленнєвого вміння на три основні фази: початкову (первісну), основну (центральна) і завершальну (заключну).

Цілком зрозуміло, що цей поділ умовний. Можливе таке становище, коли різні параметри перебувають синхронно на неоднакових рівнях. Тому кількість можливих варіантів стадій є значно більшою.

Головну роль у зароджені адекватного мовленнєвого вміння грає і організація МВ у комплексі, оскільки окремо взятій вправі не вдається забезпечити розвиток одночасно всіх якостей техніки говоріння, тим паче врахуванням динаміки поетапного його розвитку та вимог до навчання. В структуру побудови слід додати принцип домінантності, який формулюється таким чином, що в кожному комплексі в основу ставиться одна з характеристик вміння (говоріння). Однак оскільки всі якості взаємопов'язані та їх прогрес взаємозумовлений, то спрямованість на становлення цієї якості неодмінно спровокує розвиток решти.

Щоб збудувати комплекс, «вчителю потрібно:

а) визначити мету, заради якої будується комплекс (яка якість буде домінантною);

б) визначити необхідні мовленнєві завдання, які будуть сприяти розвитку даної якості, та їх кількісне співвідношення;

в) розподілити опори відповідно до стадій та умов навчання;

г) визначити послідовність та співвідношення вправ відповідно до стадій розвитку навичок» [35, с. 72].

На перше запитання відповідь дає сам вчитель з урахуванням створеної програми та реакції учнів. Дати відповідь на друге питання має допомогти таблиця (табл. 1.4), де окремими знаками (+ +) і (+) позначено силу впливу завдань на розвиток певної якості.

По таблиці зрозуміло, що значимість мовленнєвих завдань у покращені певної якості обумовлює у кожному конкретному випадку і їх кількісне співвідношення у комплексі.

Вправи з тим чи іншим завданням визначається в залежності від загальної кількості плюсів у графі «якість» з урахуванням наявності одного або двох плюсів у графі «мовленнєве завдання».

Так, загальна кількість плюсів на «логічність» – шість, отже, «ціна» одного плюса – одна шоста (для «повідомлення» та «осуду»); але для «пояснення» та «переконання» частка вправ становитиме дві шостих (два плюса), тобто. одну третину.

Таблиця 1.4 – Вплив різних завдань на розвиток різних якостей

Мовленнєве завдання	Якість							
	Цілеспрямованість	Динамічність	Самостійність	Продуктивність	Змістовність	Доказовість	Логічність	Виразність
Повідомлення	+	+	+	+	+		+	
Пояснення	++ +	++ +	++	++ +	++	++	++ +	
Схвалення	++ +	++	++	++		++		++ +
Засудження	++ +	+	++	++		++ +	++	++ +
Переконання	++ +	++ +	++ +	++ +	++	++ +	++ +	++ +

Монолог-опис – «це словесне зображення будь-якого предмета, явища чи дії через уявлення його характерних ознак. Ціль опису – наочно намалювати словесну картину, щоб читач зримо уявив предмет зображення».

Опис відрізняється від інших типів тексту тим, що він дає уявлення про якесь явище, предмет, особу, стан, дію перерахуванням їх ознак і властивостей. Роль опису різна. При навчанні іноземної мови у старших класах опис (поряд з оповіданням) – один із найпоширеніших компонентів монологічного мовлення. Більше того, нерідко монологічне мовлення шляхом опису супроводжується опорами.

Досить часто на старшому етапі навчання монологічному висловлюванню, що передбачає рівень надфразової єдності, необхідно використовувати вправи, які сприяють розвитку логічного мислення, формуванню навичок та умінь логічної побудови мови. Наприклад:

– Поєднай прості пропозиції оповідання у складні;

– Закінчи висловлювання, (використовуючи запропоновані варіанти);

– Підбери до цих тез відповідні аргументи (тези наведені нижче);

– Поясни причину ...;

– Доведи, що ...;

– Вибери картинку, яка викликає асоціації з навчанням (відпочинком, роботою тощо), аргументуй свій вибір;

– Послухай звукову ситуацію (ланцюжок звуків, музичний твір тощо) та вислови свою думку про місце подій тощо.

Говоріння в монологічній формі становить велику трудність для учнів як рідною, так і іноземною мовою. Воно пов’язане з вибором того, що сказати і як сказати, тобто. з визначенням змісту та форми його викладу. Тому формування цього складного вміння передбачає широке використання опор.

Опора – це «модель програми висловлювання, в якій має бути закладено можливість варіативного використання засобів її вираження на основі усвідомлення способів виконання мовленнєвих дій щодо породження висловлювання» [11, с. 167].

Основне завдання опор – безпосередньо чи опосередковано сприяти створенню мовленнєвого висловлювання за допомогою істотних асоціацій із життєвим та мовленнєвим досвідом. Оскільки необхідні асоціації можна викликати, по-перше, за допомогою слів, а по-друге, за допомогою зображення реального насправді, правомірно, перш за все, розрізняти словесні та образотворчі опори. Такий погляд на класифікацію відкриває можливість паралельного використання тих чи інших опор в одній вправі, так як вони взаємодоповнюють одна одну.

З методичної точки зору важливими є:

1. Сутність опор, завдяки яким виконуються завдання під час навчання монологічного мовлення.

2. Мета висловлювання.

Опори можуть бути:

– наочність;

– текст;

– ситуація;

– тема (фрагмент теми), проблема.

Така послідовність дотримується зазвичай лише під час початкового етапу, пізніше порядок використання опор зміщується:

1. Текст.

2. Мовленнєві ситуації.

3. Наочність (серія картин, фільм).

4. Тема, проблема.

Організація роботи «обумовлена положенням про доцільність формувати спочатку ситуативно-контекстне, лише потім контекстне монологічне мовлення» [11].

Особливими проблемами оволодіння зв’язним монологічним мовленням є вибір порядку слів у реченні, постановка правильного логічного наголосу у фразах, у зв’язному монологічному висловлюванні.

«Етапи навчання монологу-опису:

1. Оволодіння основами монологічного висловлювання шляхом опису (монологічні вміння формуються у навчальному монологічному мовленні).

2. Етап вдосконалення монологічних умінь» [46, с. 46].

У старших класах можуть використовуватися: наочність, ситуація, текст. Однак середній рівень володіння монологічною промовою буде вищим. У старших класах опори можуть стати окремим матеріалом для обговорення.

Особливого значення на цьому етапі набуває робота з опорою. Проводяться також творчі вправи, як зв’язне висловлювання про основні ідеї уривку (тексту), вчинки героїв, виклад (можливо, критичний) змісту епізодів,

сцен тощо. Ці вправи сприяють розвитку творчого монологічного мовлення» [46, с. 54].

Таким чином, метою навчання монологічного мовлення через опис є формування наступних мовленнєвих монологічних навичок:

1) зробити опис;

2) логічно та послідовно розкрити задану тему;

3) обґрунтувати правильність своїх думок, включаючи у своє мовлення елементи міркування, аргументації.

Важливим засобом організації монологічного висловлювання на основі опису є опори: змістовні та смислові. Вирішення проблеми формування та розвитку монологічного висловлювання на основі опису передбачає оволодіння стратегіями на основі комплексу завдань, спрямованих на формування вмінь монологічного висловлювання на основі опису.

2 РЕАЛІЗАЦІЯ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ НА ОСНОВІ ОПИСУ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

2.1 Методика формування навичок монологічного мовлення в учнів старших класів

Формування навичок монологічного мовлення в учнів старших класів має здійснюватися за допомогою певної методичної системи, що включає принципи навчання, відбір тематики та її організацію з урахуванням інтересів та можливостей учнів, комплекс вправ та форм роботи, відповідну структуру уроків іноземної мови.

Навчання іноземної мови представляє собою спеціальним чином організований процес, під час якого учні засвоюють певний досвід (іншомовний досвід, досвід володіння монологічним мовленням). Для того, щоб учні набули цього досвіду, потрібна наявність спеціальних завдань та вправ.

Важливо відзначити, що розробляючи тематику усних монологічних висловлювань учнів, викладач повинен запропонувати їм моделі реальних ситуацій, повинен враховувати типологію монологічного мовлення, оскільки різні різновиди монологу вимагають різних прийомів роботи з вироблення відповідних умінь.

Розглянемо основні групи вправ для формування та розвитку навичок монологічного мовлення в учнів старших класів.

1. Опис малюнків. Суть таких вправ полягає у зоровому сприйнятті і матеріалі, який має певний зміст, підлягає словесному опису чи тлумаченню.

Проте з методичного погляду слід дотримуватися такої класифікації вправ:

а) опис простих картинок;

б) опис змістових сюжетів;

в) опис простих сюжетів;

г) мовленнєвий супровід (наприклад, діафільму);

д) опис реальних предметів та їх місцезнаходження.

Пред'являючи учням візуальний матеріал, ми цим як би повідомляємо чи підказуємо їм зміст майбутніх висловлювань, проте робимо це немовними засобами.

2. Репродуктивні вправи. Типовим різновидом цього виду вправ є традиційний переказ, який у методиці сприймається як свідома мовленнєва діяльність. Остання є безпосередньою підготовкою до вільного вираження учнями їх думок та почуттів.

Переповідаючи текст, учень використовує не лише мовленнєві засоби самого твору, а й лексико-граматичний матеріал, який він засвоїв раніше.

Текст для переказу має бути невеликим за обсягом, мати чіткий, динамічний зміст.

Щоб надати цій формі роботи комунікативність та забезпечити більш творчий підхід до неї з боку учнів, доцільно варіювати завдання, наприклад:

а) розкажіть про описаний випадок так, ніби ви були його учасниками;

б) розкажіть біографію героя, наче ви були його другом (знайомим);

в) розкажіть про ставлення певних дійових осіб до події.

3. Ситуативні вправи. Для розвитку монологічного мовлення актуально використовувати наступні навчально-мовленнєвих ситуацій (НМС):

а) доповнювані,

б) проблемні,

в) уявні.

Суть доповнюваних НМС у тому, що учням пропонується лише доповнити, завершити опис ситуації, зробити з її частини висновок.

Наприклад:

«Situation: Lena usually came to school on foot. Now I often see her getting off a tram. I think...

Pupil: I think her family has received a new house in a new district which is a long way from school, so she has to use tram. Of course, she can go to another school

where she hives now, but she has many nice friends here and she probably thinks she will be missing them greatly».

Проблемна умовно мовленнєва ситуація – це вправи, експозиція яких містить певне позамовленнєве завдання. Аналізуючи проблему, учні докладно описують шляхи її умоглядного вирішення.

Наприклад:

«Situation: “ ...The Earth.Our common home.Our only home. Yet, so many weapons are stored in it that more than one planet like ours could be burnt to ashes with then. We must avert the world catastrophe or else we shall be the last generation looking up at the stars in admiration. Mozart’s and Grieg’ s music, Flemish painting and Rublyov’s frescoes, Shakespeare and Pushkin, Tsiolkovsky and Kurchatov will disappear with us, as will the entire human civilization”.

Questions: What was the topic of this composition? What is our common home, our only home? Why can our planet be burnt to ashes? What troubles?

Task: *Describe the main task of all progressive people today»*.

Уявні НМС ставлять перед учнями складніші завдання, оскільки в них дуже скупо описується ситуація і апелюють вони переважно до фантазії. Виходячи з цього, учні відновлюють деталі обстановки, прив'язують їх до уявного місця та часу, а також до можливих осіб.

Наприклад:

«Imagine: As a result of a shipwreck you find yourself (alone or with your friends) on a desert island in the Pacific Ocean. What will you do?

Guide words: to explore the shore (beach, forest, hills); wild animals; shelter; food, climate».

4. Дискутивні вправи. До них відносяться навчальна дискусія та коментування. Експозиція в дискусії, що висуває для полеміки проблему та спонукає співрозмовників до обміну думками, дозволяє організувати багатосторонній діалог, у якому мовленнєва партія учня може бути досить тривалою. Наведемо приклад експозиції для навчальної дискусії:

«Nowadays one of the most favourite pastimes of youngsters has become music – listening to records, collecting and exchanging them. Teenagers also like the disco, a kind of gathering where one can listen to good music and talk with one's friends and dance.

What is your model of disco evenings?

Is it good to do one's homework and listen to a disc at the same time (as some pupils do)»?

Коментування – менш полемічне та водночас більш тривале монологічне мовлення. Отримавши деяку інформацію, промовець висловлює до неї своє ставлення, і навіть міркування порівняльного, узагальнюючого, оцінюючого чи асоціативного характеру, свої емоції тощо. Об'єктом коментування (як вказувалося вище) може бути матеріал різного жанру та характеру – газетне повідомлення, малюнок, діловий лист, запрошення на вечір із зазначенням його програми, товарний чек, залізничний квиток, програма телебачення тощо.

5. Композиційні вправи. Залежно від ступеня опори учня на його власну творчість, особистий життєвий досвід і знання можна назвати кілька різновидів усного твору. Це розповідь про запропоновану ситуацію чи сюжет, за прислів'ям або крилатим виразом, за темою або завданням, нарешті, за власною темою учня. Розглянемо деякі види завдань:

а) розкажіть якомога докладніше про своє рідне місто; про країну мови, що вивчається; про свого друга; зимових канікулах; про своїх батьків; своє захопленні тощо.

б) опишіть кілька правил або дій (як поводитися за столом; як готуватися до іспитів; як використовувати у мові такі слова, як містер, сер тощо);

в) зробіть повідомлення на тему (англійська мова в сучасному світі; громадський транспорт у моєму місті тощо);

г) складіть розповідь за прислів'ям (Actions speak louder than words);

д) складіть розповідь на цю тему, використовуючи ключові слова. Наприклад: «A Visit to Yasna Polyana» – to invite, sightseeing tour, to meet, a coach, a guide, mansion, great writer, modest, his grave, impressions [5, 18, 53].

Показниками сформованості монологічних навичок служать кількісні та якісні параметри мовлення. До перших відносяться темп промови (паузи) та обсяг висловлювання. Якісними показниками є: відповідність темі та ситуації спілкування, лінгвістична нормативність, логічність висловлювання, емоційна забарвленість, самостійність висловлювання.

При здійсненні контролю слід виходити з рівнів сформованості навичок монологічного мовлення. Наприклад, на репродуктивному рівні оцінюється точність відтворення, темп, емоційна забарвленість, на репродуктивно-продуктивному крім вищезгаданого – лінгвістична коректність та обсяг висловлювання, а третьому – логіка побудови висловлювання, вміння розпочати, розгорнути та закінчити висловлювання, використовуючи різні типи мікромонолога.

Поточний та підсумковий контроль здійснюється у процесі виконання умовно-комунікативних та комунікативних завдань в усній формі.

Перед тим як перейти до вправ безпосередньо навчальному усному монологічному мовленню повинні бути виконані вправи на розвиток вміння конструювати фрази (імітаційні вправи, вправи на підстанову, трансформаційні вправи, конструктивні вправи, перекладні вправи, запитально-відповідні та реплік).

Далі слід приступати до вправ на розвиток навичок монологічного мовлення (опис картинок, репродуктивні вправи, ситуативні вправи, дискутивні вправи, композиційні вправи).

Загалом, така система навчання усного монологічного мовлення. Описані форми роботи можна вважати цілком достатніми для цілеспрямованого формування умінь у зв'язному висловлюванні англійською мовою, оскільки вони охоплюють всі різновиди усного монологу та відображають ті особливості психологічного фону, що лежать у їх основі.

2.2 Система вправ для формування навичок монологічного мовлення на основі опису

Монологічне мовлення – це важливе та складне вміння, яке потрібно спеціально формувати. Монолог передбачає запланованість і програмування не лише висловлювання окремого характеру чи речення, а й всього повідомлення. При цьому обсяг та характер інформації, а також вибір мовленнєвих засобів визначається тим, хто говорить. Методика формування монологічних навичок у учнів включає три етапи.

Завданням першого етапу є навчання учнів об'єднанню мовленнєвих зразків фразового рівня в надфразові єдності. Прикладами можуть бути умовно-мовленнєві продуктивні вправи на приєднання, об'єднання (однотипових і різнотипових прикладів мовлення).

На другому етапі учні самостійно створюють монологічне висловлювання на надфразовому рівні (мікромонологи). У вправах цієї групи мовлення учнів не визначається учителем, а направляється та спонукається комунікативним вправами. Розвиток монологічного мовлення на другому етапі відбувається з використанням різноманітних опор: невербальних (зображення, відео), вербальних (підстановочні таблиці, висловлювання-зразок (в звуковій або зоровій формі)) та частково-вербальних (структурно-мовленнєві та логіко-синтаксичні схеми, ключові слова).

Третій етап передбачає навчання школярів створювати монологічні висловлювання на текстовому рівні, висловлюючи свою думку та критичне ставлення, доводячи правильність свого судження. Вправи, що використовуються на цьому етапі, є продуктивними комунікативними і включають комунікативне завдання, яке дає вчитель, і висловлювання самого учня. Комунікативне завдання провокує мовлення школяра, направляє його взяти участь у мовленнєвій діяльності та визначає обсяг мовлення.

В цілому все навчання монологічному мовленню має бути спрямоване оволодіння вмінням логічно розкрити думку, виділити головне і дійти висновку. Успішному розвитку навичок монологічного мовлення сприяють

завдання, які мають творчий, індивідуальний характер, потребують висловлювань учнів в контексті комунікативної чи умовно-комунікативної ситуації. Основна складність для того, хто говорить, полягає у визначенні об'єкта висловлювання і послідовності викладу.

Усне монологічне мовлення має свою структуру, яка характеризується:

- точнішим відображенням норми мови;
- цілеспрямованістю повідомлення;
- завершеністю;
- безперервністю;
- відсутністю полемічності та дискусійності.

Навчання англійської мови на старшому етапі основної школи є самим важливим періодом у формуванні комунікативної особистості людини На завершальному ступені навчання навичкам монологічного мовлення має допомагати розвитку іншомовної комунікативної компетенції, за допомогою використання англійської мови у ситуаціях офіційного та неофіційного спілкування в навчальній, соціально-побутовій, культурній, адміністративній, професійній сферах комунікативної взаємодії. При цьому в головна увага придідяється розвитку культури усної англійської мови, поглибленню культурознавчих знань про спосіб та стиль життя в країнах мови, що вивчається.

Відповідно до цього основним завданням у 10 класі є подальший розвиток та вдосконалення умінь монологічного мовлення, зокрема, на основі опису.

Відповідно до вимог стандартів дуже велике місце приділяється формуванню та підвищенню рівня умінь ММ. Через навчальні завдання, що вимагають побудови монологу, спираючись на ті чи інші візуальні ряди, що вивчаються, з одного боку, долучаються до історії та культури країн мови, що вивчається, з іншого боку, вони і далі розвивають вміння порівнювати та зіставляти факти рідної історії з іншомовними. У фокусі їх уваги виявляються різні сфери: вільний час, робота, мистецтво, свята та інше. Крім цього,

пропонуються на вивчення та обговорення проблеми, що мають універсальну значимість.

Головним компонентом навчання ММ на основі опису є використання вправ, що ґрунтуються на візуальному ряді. В якості візуального ряду можуть виступати фотографії, рекламні тексти, обкладинки газет та журналів, картини видатних вітчизняних та зарубіжних художників тощо. Але слід враховувати відповідність цих візуальних опор віку учнів, їх розвитку. Також важливим є використання картинок, які максимально наближені до повсякденного життя.

У нашому дослідженні представлено ряд вправ на формування та розвиток навичок ММ, які мають на меті використання монологу-опису. Успішність формування та розвитку навичок ММ на основі опису залежить від індивідуально-вікових особливостей учнів, від характеру теми, що вивчається, нарешті, від умов навчання.

Експериментальна робота проводилась протягом місяця на основі розроблених нами вправ.

На другому етапі проведення дослідної роботи, в експериментальній групі використовувався розроблений нами комплекс завдань, спрямований на розвиток навичок ММ. Головним компонентом навчання ММ є картини художників. Робота над монологом описом зазвичай проводиться у п'ять етапів:

1) ідентифікація,

2) опис,

3) інтерпретація,

4) особистісна оцінка,

5) розвиток теми.

На етапі ідентифікації проводиться підготовка монологу опису, тобто. зняття мовленнєвих труднощів, ознайомлення з темою та соціокультурними поняттями та реаліями, необхідні для формування навичок ММ. Важлива умова успішної реалізації ММ на основі опису – створення доброзичливої атмосфери в класі, тому вчитель має зацікавити учнів, залучити їх до роботи, цим

створюючи позитивну мотивацію. Цей етап передбачає також загальну характеристику зображення.

Етап опису включає завдання, спрямовані на формування навичок ММ з використанням опорних фраз та типових оборотів. Часто такі завдання є фактично відповідями на спеціальні питання. Саме на цьому етапі розвиваються комунікативні вміння учнів, і тому він найдовший за часом і може включати кілька завдань.

Етап інтерпретації зображення має на увазі аналіз зображеної ситуації, виявлення соціально значущих тем, проблем, і навіть позиція автора зображення.

Етап особистісної оцінки передбачає значною мірою емоційну характеристику зображення. Тут важливо зазначити, що третій та четвертий етапи можуть змінюватись місцями або поєднуватися.

Важливим етапом у формуванні навичок ММ є етап розвитку теми, суть та зміст якого – сформулювати загальне розуміння теми, розкрити актуальність та важливість зображеного.

Спираючись на дані етапи, нами був представлений один із можливих варіантів реалізації методики, використаної під час роботи з описом картин художників.

У ході другого етапу експерименту учням пропонувався опис раніше вивчених шедеврів художників.

Етап I – Ідентифікація

Exercise 1

Look at the picture and answer the questions.

1) What is the title of the painting?

2) Who painted it?

3) Do you know anything about the artist? (рис. 2.1)

Рисунок 2.1 – Ранок в сосновому лісі

Етап II - опис

Exercise 2

Describe the picture using the following questions and phrases

1. What types of shapes does the artist use?

2. Is there a mixture of different types of shapes?

3. What is the point of interest in this composition?

4. In what way does the artist draw the viewer’s attention to it?

5. How is the space of the painting used?

6. How are different colours handled?

7.I have the impression that ...

8.The picture is vivid / happy / expressive.

9. The painting makes me feel nice

... (sad/easy)

10.The space is symmetrically/asymmetrically divided.

11. The centre is dominated by…..

12. The background/foreground …

13. Warm/cold colours…..are used.

Етап III - інтерпретація

Exercise 3

What do you think the artist is trying to say in this artwork?

1) The artist / photographer / painter/ cartoonist uses...to express...

2) He / She (probably) wants to criticize / express / show...

3) It is obvious that the artist wants to reveal...

At first glance, it looks strange/ confusing/ depressing/ …

But if you look closely, you can see…

It looks like ….

The artists managed to capture the sitter's impression/ the atmosphere of a…../ the

mood of the moment, etc.

Етап IV – оцінка картинки учнем

Exercise 4

What does the painting "say" to you personally? Give your impression. Use the words and phrases.

1. Well, I feel that I am unable to put into words what I feel looking at the painting.

2. To my mind, it is a masterpiece that could stand the test of time.

3. Well, it seems to me that I couldn't put into words the impression made on me by this painting.

4. I feel extremely impressed by this painting.

5. It is brilliant, amazing. It is a real masterpiece by (….. the painter).

6. In my opinion, ...

7. My view / opinion / belief / impression / conviction is that ...

8. I hold the view that ...

Етап V – развиток теми

Exercise 5

Answer the questions.

1. Are you interested in any kinds of visual art? Which of them is closer to you?

2. Would you like to know more about art and its history? Where can you find information about them?

3. Is there an art gallery in the place where you live? What does it exhibit? How often do you go there?

4. Is there a particular artist whose works you enjoy most? What in this artist's work do you Find attractive?

5. Which of the world-famous masterpieces would you like to see some day? Why?

6. Do you think art should be an essential part of every person's life or is it meant for a selected few?

7. Should art be taught at school? How? At what age?

8. Do you think a person's artistic taste is inborn? Is it possible to develop it? In what way can one do it? (рис. 2.2)

Рисунок 2.2 – Зима 1890

Застосування методики навчання монологічного мовлення через опис стало, з одного боку – результатом великої роботи, а з іншого – серйозним випробуванням учнів на самостійність. Використання цієї методики сприяло розвитку навичок монологічного мовлення в учнів, закріплення лексики з теми, що вивчається тренування вживання граматичного матеріалу. Після виконання завдань учням пропонувалася інша картина, але того ж митця.

І цього разу завдання не викликали особливих труднощів. Учні, на основі попереднього досвіду, описували картину легко.

Проте, під час реалізації даних завдань деяким учням було важко продовжити свої думки так, щоб вони були логічно пов'язані. Цю ситуацію можна пояснити тим фактом, що у учнів спостерігаються проблеми, пов'язані з розвитком уяви, застосуванням досліджуваного лексичного та граматичного матеріалу на практиці.

Наступним етапом експерименту став порівняльний аналіз шляхом опису двох картин різних художників (рис. 2.3 і рис. 2.4).

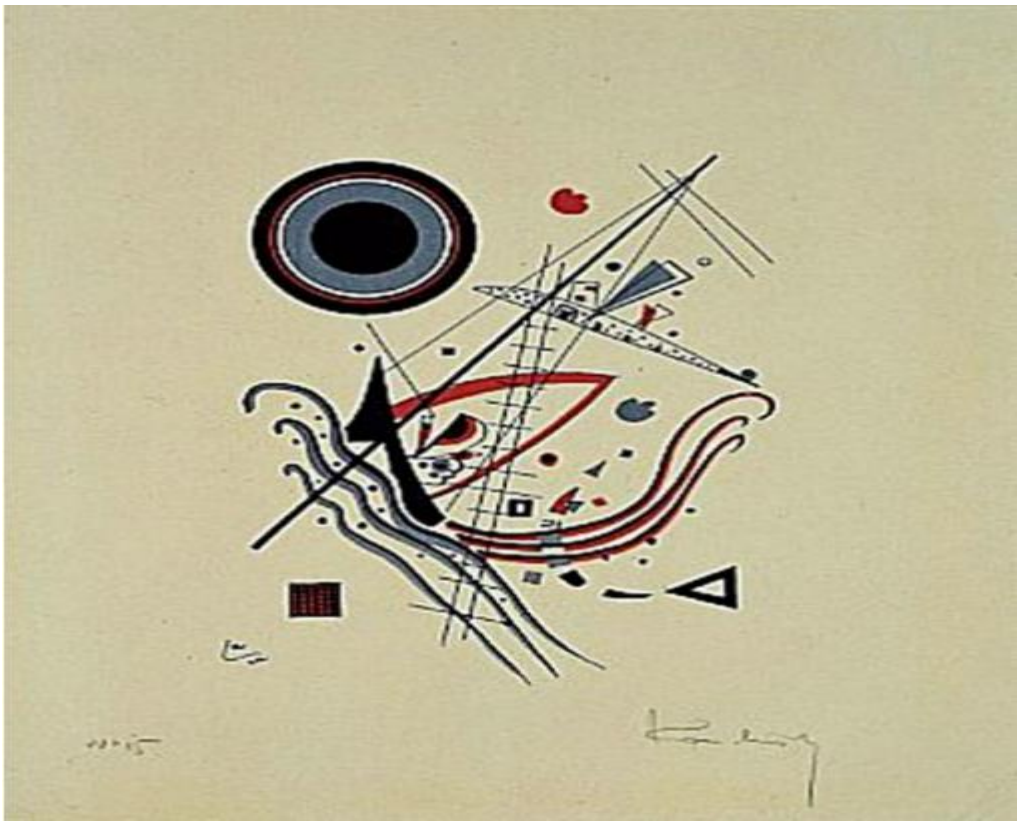

Рисунок 2.3 – Василь Кандінський Море

Рисунок 2.4 – Вінсент Ван Гог Зіркова ніч

У мовленні учнів мають бути присутні елементи аргументації, оцінки, думки, використовуватись засоби невербальної комунікації: жести, міміка, інтонації, паузи, що доповнюють та посилюють засоби вербальної комунікації - слова.

Таким чином, систематичний розвиток навичок монологічного мовлення сприяє подоланню різноманітних труднощів, з якими стикаються учні при породженні монологічного висловлювання. Внаслідок цього покращується успішність учнів, що веде за собою підвищення мотивації до вивчення іноземної мови.

2.3 Експериментальна перевірка ефективності методики формування навичок монологічного мовлення на основі опису на уроках англійської мови в учнів старших класів

Аналізуючи актуальність досліджуваної проблеми, ми дійшли висновку, що якісне формування умінь, пов'язаних з монологічним мовленням, є однією з провідних цілей навчання англійської мови в старших класах.

У ході експерименту були перевірені теоретичні положення, розглянуті у першому розділі, та розроблена система вправ на формування навичок монологічного мовлення на основі опису, представлена у другому розділі.

Мета проведеного дослідження полягала у розробці комплексу завдань з формування та розвитку навичок монологічного висловлювання на основі опису у старших класах на уроках англійської мови.

Згідно з нашим припущенням, що розвиток монологічних умінь на старшому етапі учнів у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) буде ефективним при застосуванні спеціально розробленого комплексу завдань, сутність експериментальної роботи полягає в апробуванні розробленого нами комплексу завдань, спрямованих на формування вмінь монологічного висловлювання на основі опису учнів на старшому етапі.

Експериментальна робота, як метод дослідження, поєднує в собі основні риси методу дослідної роботи та методичного експерименту, оскільки, з одного боку, вона дозволяє «створення передового досвіду», а з іншого, включає основні елементи педагогічного експерименту (багаторазові відтворення в умовах, що варіюються, використання методів математичної обробки даних).

Виділяють два види експерименту: лабораторний та природний. Проведене нами практичне дослідження ми відносимо до природного експерименту, оскільки він проводився в реальних для випробування умовах з виділенням контрольної та експериментальної груп.

Основною метою нашого експериментального навчання стала перевірка достовірності висунутої гіпотези про те, що процес формування та розвитку

монологічних умінь протікатиме більше успішно, якщо в процесі навчання використовувати розроблений нами комплекс завдань.

Відповідно до поставленої мети та висунутої гіпотезою нами було визначено такі завдання експериментальної роботи:

1. Визначити етапи експериментальної роботи.

2. Діагностувати рівні мотивації до вивчення англійської мови.

3. Виявити рівні сформованості умінь монологічного висловлювання.

4. Виявити основні параметри перевірки результатів експериментальної роботи.

5. Перевірити достовірність наших припущень про комплекс завдань, які дозволяють підвищити рівень сформованості монологічних умінь учнів на старшому етапі.

При організації експериментальної роботи ми керувалися такими положеннями:

1. Експериментальна робота проводилася у природних умовах відповідно до затвердженої програми вивчення англійської мови у старших класах ЗЗСО.

2. Дослідження передбачало навмисне внесення змін у навчальний процес відповідно до мети та гіпотези роботи.

3. Експериментальна робота передбачала вивчення ефективності розробленого комплексу завдань, спрямованих на формування та розвиток монологічних умінь учнів на старшому етапі ЗЗСО.

4. Експериментальне навчання проводилося на тому самому ж контингенті учнів.

Експериментальне навчання з формування та розвитку монологічних умінь було реалізовано на базі спеціалізованої ЗОШ №14 (м. Хмельницький) у 2021 році. У дослідженні взяли участь 24 учні з 10 А та 10 Б класів. Дослідження здійснювалося у три етапи:

1) констатуючий;

2) формуючий;

3) узагальнюючий.

На першому етапі (констатуючому) було обрано контрольну та експериментальну групи, розроблено критерії оцінки рівня сформованості монологічних умінь учнів, виявлено рівень сформованості монологічних умінь учнів на старшому етапі у ЗЗСО, визначено умови експериментального навчання, які варіюються та не варіюються.

На другому етапі (формуючому) було розроблено та апробовано комплекс завдань з формування монологічних умінь учнів.

На третьому етапі (узагальнюючому) було проведено підсумкове тестування та проаналізовано результати експериментальної роботи.

На кожному з цих етапів вирішувалися конкретні завдання, використовувались певні методи та було отримано результати (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Етапи та завдання дослідження

Етап	Завдання	Методи	Імовірний результат
Констатуючий	1. Обрати контрольну та експериментальну групи. 2. Розробити критерії оцінки рівня сформованості монологічних умінь учнів. 3. Виявити рівень сформованості монологічних умінь учнів на старшому етапі ЗЗСО. 4. Визначити умови експериментального навчання, які варіюються та не варіюються.	Контроль Аналіз	Вибрано контрольну (далі КГ) та експериментальну (далі ЕГ) групи. Визначено умови. Визначено вихідний рівень сформованості монологічних умінь учнів
Формуючий	Розробка та апробація комплексу завдань з формування монологічних умінь учнів.	Тестування Аналіз Самооцінка Систематизація	Підвищення рівня сформованості монологічних умінь.
Узагальнюючий	1.Підсумкове тестування.	Тестування Аналіз	Підтвердження висунутої

	2.Аналіз результатів експериментальної роботи.	Систематизація Узагальнення Статистична обробка отриманих результатів.	гіпотези.

Після завершення кожного з етапів цього навчального експерименту здійснювалось проведення контрольних зрізів з метою виявлення вихідного, поточного та кінцевого рівня навченості учнів.

Для перевірки висунутої гіпотези та вирішення першого завдання констатуючого етапу нашої експериментальної роботи було визначено контрольну та експериментальну групу.

Вибір КГ та ЕГ здійснювався на основі аналізу успішності учнів 10 А та 10 Б класів з предмету англійська мова. В якості підстави для такого вибору виступила підсумкова атестація учнів за попередній навчальний рік.

Порівнюючи результати двох груп, ми виявили, що різниця в успішності з англійської мови за попередній навчальний рік в цих групах незначна. Отже, експериментальну групу склали учні 10 А класу, в якій застосовувалася спеціальна методика формування монологічних умінь на основі опису. Контрольна група складалася з учнів 10 Б класу, в якій проводилася традиційна методика, та яка виступала в ролі контролюючої основи, що дозволяє оцінити ефективність застосовуваної методики.

На констатуючому етапі експерименту також було проведено анкетування та самостійна робота з метою діагностування рівня мотивації та сформованості монологічного висловлювання.

Були використані методи опитування учнів для виявлення навчальних мотивів учнів (Методика «Спрямованість на придбання знань» Є. Ільїн, Н. Курдюкова) та експертні оцінки монологічних висловлювань-описів школярів з цілю визначення рівня володіння вміннями та навичками монологічного мовлення та основних типів помилок.

У ході опитування було виявлено таку закономірність: у 70% групи виражена сильна мотивація до знань, тоді як у 20% вона середня, а у 10% учнів мотивація отримання знань слабка.

1. 30% групи вивчають іноземну мову, тому що вона входить до шкільної програми, 50% подобається вивчати іноземну мову, 10% бажають використовувати іноземну мову як спілкування з іноземцями та отримання інформації, 10% вважають, що вона необхідна для майбутнього професії.

2. 70% групи віддають перевагу на уроках іноземної мови дивитися автентичні фільми, 10% подобається виконувати граматичні вправи, 10% отримують задоволення від читання іноземною мовою, решта 10% знаходять найбільш цікавим спілкування іноземною мовою.

3. 60% опитаних зізналися, що відчувають складність у спілкуванні іноземною мовою, 40% можуть висловити свою думку, при умові, що тема їм знайома.

4. 60% воліють спиратися на слова та вирази при висловлюванні іноземною мовою, 20% вдається побудувати висловлювання, якщо вчитель ставить навідні питання, 20% необхідні відома їм тема та лексика для успішної побудови висловлювання.

5. 30% групи при зустрічі з іноземцем зможуть лише представитися, 40% представляться і поставлять запитання співрозмовнику, 30% підтримають розмову.

Таким чином, з’ясувалося, що у достатньої кількості учнів виникає труднощі іншомовне спілкування та побудова монологічного висловлювання за умов непідготовленої промови. У деяких учнів групи є низька мотивація до вивчення англійської мови, що, можливо, обумовлено несформованістю монологічних умінь та труднощами в розумінні граматичної структури не рідної мови.

Для визначення рівня сформованості монологічних умінь у учнів КГ та ЕГ на даному етапі нами було проведено нульовий зріз. З цієї метою було

розроблено серію вправ, що включала 5 завдань. Кожне завдання було спрямоване на виявлення рівня сформованості монологічного мовлення.

Picture-based discussion

Exercise 1 (Етап ідентифікації)

Look carefully at these sentences that students said about the two photos. Each sentence contains a mistake. Can you find and correct them?

1) I think the girl enjoys being by her. (herself)

2) It looks like that she's really interested in her book. (that is extra)

3) She's sitting outside, and she's wearing the T-shirt, so it's probably in the summer. (A T-shirt)

4) This is probably a group of friends, or colleagues perhaps, doing a meal together. (having a meal)

5) Somebody just told a joke, I think, they're laughing all. (all laughing)

6) I can't see exactly what's on their plates, but it's probably quite tasteful. (tasty)

7) Personally, I find the restaurant photo more attracting, because they're clearly having fun. (attractive)

Exercise 2 (Етап опису)

Look at the two photos. They show different ways of spending free time. Compare and contrast the photos using Task 1 and the following phrases.

Рисунок 2.5

Compare:

1. Both photos show…
2. They all depict…
3. The theme that connects them is…
4. Each picture illustrates how…
5. All the photos show problems which…
6. The photos deal with different aspects of…

Contrast:

1.compared to…
2. in contrast to…
3. similar/almost identical to…
4. slightly/completely different from
5. (not) as (spacious) as
6. less (modern, luxurious) than
7. in a similar position to/different position from
8. Compared with….
….is much more ….than….
….is only suitable for…
9. In the first photo, we can see …, but the other photo shows …

Exercise 3 (Етап інтерпретації)

What would the photographer like to say contrasting these two photos?

The photographer uses

... to express

...

He / She (probably) wants to criticize / express / show

...

It is obvious that the photographer wants to criticize / express / show

...

What the photographer wants to criticize / express / show is

...

What the photographer wants to point out / focus on is

...

I think / believe / am sure that

...

It seems / appears to me that

...

The problem illustrated here is

... / The issue raised is .....

...

symbolizes

Exercise 4 (Етап особистісної оцінки)

Look at the photos again. Which picture appeals to you most? How do you prefer spending free time?

Exercise 5 (Етап розкриття теми)

Comment on the following proverb:

«All work and no play makes Jack a dull boy». What other ways do you have of spending time?

Кожне завдання оцінювалось у 7 балів. Таким чином, за виконання 5 завдань максимально можна було здобути 35 балів. Бали присвоювалися відповідно до ступеня правильності виконання завдань. Співвідношення оцінок та балів представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Кількісні показники співвідношення оцінок до балів

Оцінка	Бвли
5 (10, 11, 12)	26-35
4 (7, 8, 9)	18-25
3 (4, 5, 6)	9-17
2 (1, 2, 3)	≤8

Надійність результатів експериментальної роботи вимагає розробки її практичного апарату, тобто критеріїв, рівня сформованості умінь монологічного висловлювання в учнів ЗЗСО.

Критерій – це ознака, на основі якої проводиться оцінка. Показник – це якісний опис критерію.

Нами було розроблено критерії оцінювання навичок монологічного мовлення (ММ):

1. Зміст (дотримання обсягу висловлювання, відповідність до теми, відображення всіх аспектів, зазначених у вправі, стиль мови, аргументація, дотримання норм ввічливості).

2. Логіка побудови ММ (уміння логічно та складно формулювати висловлювання, давати аргументовані та розгорнуті відповіді на зазначені завдання).

3. Лексика (словниковий запас відповідає поставленому завданню та вимогам певного року вивчення мови).

4. Граматика (використання різноманітних граматичних конструкцій у відповідності до поставленого завдання та вимог певного року вивчення мови).

5. Вимова (правильне вимовляння звуків англійської, правильна постановка наголосу в словах, а також дотримання правильної інтонації в реченнях).

Усна відповідь оцінювався за п'ятьма критеріями (табл. 2.3):

Таблиця 2.3 – Критерії оцінювання навичок ММ на основі опису

Оцінка	Зміст	Логіка побудови ММ	Лексика	Граматика	Вимова
«5»	Дотримано обсягу висловлювання. Висловлювання відповідає темі; відображені всі аспекти, вказані в вправах, стильове оформлення мови відповідає типу вправи, аргументація на рівні	При вирішенні комунікативної задачі логіка побудови ММ дотримано згідно умові вправи.	Лексика адекватна поставленій задачі та вимогам цього року навчання мови.	Використані різні граматичні конструкції відповідно до завдання та вимогам цього року навчання мови. Рідкісні граматичні помилки не заважають комунікації	Мова звучить у природному темпі, немає грубих фонетичних помилок.
«4»	Не повний обсяг висловлювання. Висловлювання відповідає теми; не відображені деякі аспекти, вказані в завданні, стильове оформлення мови відповідає типу завдання, аргументація не завжди на відповідному рівні, але норми ввічливості дотримані	Комунікація трохи ускладнена	Лексичні помилки незначно впливають на сприйняття мови учня.	Граматичні помилки незначно впливають на сприйняття мови учня.	Мовлення іноді невиправдано паузоване. В окремих словах допускаються фонетичні помилки (Заміна, англійських фонем подібними українськими). Загальна інтонація обумовлена впливом рідної мови
«3»	Незначний обсяг висловлювання, яке не в повній мірі відповідає темі; не відображені деякі аспекти, вказані в завданні, стильове оформлення мови не повною мірою відповідає типу завдання, аргументація не на	Комунікація суттєво утруднена, учень не виявляє мовленнєвої ініціативи.	Учень робить велику кількість грубих лексичних помилок.	Учень робить велику кількість грубих граматичних помилок.	Мовлення сприймається важко через велику кількість фонетичних помилок. Інтонація обумовлена впливом рідної мови.

	відповідному рівні, норми ввічливості не дотримані.				
«2»	Комунікативне завдання не вирішене				

Для визначення рівня сформованості навичок ММ ми використовували методику, згідно з якою середній параметр визначається 25% відхиленням оцінки від середнього діапазону оцінки бала. Оцінка в діапазоні від 0 до 25% зі 100% констатує низький рівень, а вище 75% свідчить про високий рівень показника, що формується. На основі аналізу оцінок ЕГ та КГ ми визначили рівень сформованості навичок ММ в учнів (табл. 2.3).

Таблиця 2.4 – Рівень сформованості вмінь ММ на основі опису

Група	Кількість учнів	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
ЕГ	12	4	6	2
КГ	12	4	5	3

Отримані нами результати свідчать про недостатній рівень сформованості навичок ММ. Порівнявши показники ЕГ та КГ, ми дійшли до висновку, що показники практично ідентичні.

Виходячи з даних вищенаведеної таблиці, ми можемо зробити висновок, що на початок експерименту в ЕГ переважає середній рівень сформованості навичок ММ.

У якості умов експерименту, що варіюються, ми виділили те, що в КГ заняття проводилися за традиційною методикою, а в ЕГ використовувалося експериментальне навчання.

До умов, що не варіюються, належать:

1. Вивчення однакової кількості навчального матеріалу для ЕК та КГ.

2. Постановка єдиних дидактичних завдань.

3. Використання загальних для цих груп контрольних перевірок для визначення рівня умінь.

Для обробки даних експериментального дослідження було використано методи математичної статистики. Оцінка ефективності формування навичок ММ на основі опису здійснювалось за допомогою підсумкового середнього бала, у розрахунках якого ми використали формулу середньої арифметичної:

$$X=\sum x/n,$$

де n - добуток числа вправ на кількість учнів. Значення отриманого коефіцієнта >1 свідчить про ефективність запропонованої нами експериментальної методики.

Основним етапом дослідження було власне саме експериментальне навчання. У ході самого дослідження використовувались спеціально розроблені для нього завдання, які описані у параграфі 2.1.

Як показують результати, учні намагалися включити до свого мовлення елементи аргументації, оцінки, думки. Учні також непомітно для себе вдавалися до використання засобів невербальної комунікації: жести, міміка, інтонації, паузи, сміх, що доповнювало та посилювало засоби вербальної комунікації - слова. Єдиним мінусом стало те, що породження висловлювання викликало в учнів деякі психологічні проблеми, пов'язані з острахом зробити помилку, сказати щось не по темі. Також спостерігалися незначні порушення у викладі думки, у виборі порядку слів.

Проаналізувавши результати виконаної роботи, можна зробити висновок, що вміння монологічного висловлювання через опис підвищувався, але з різним рівнем.

Дані результати можна пояснити різною успішністю учнів, зацікавленістю процесом навчання. Але загалом дані параметрів дослідження монологічного мовлення покращилися на 10% по всім показникам. Учні намагалися повною мірою реалізувати комунікативне завдання, використовувати адекватні сполучні елементи для породження об'ємного висловлювання, різноманітні мовні та мовленнєві засоби в межах продуктивного мовленнєвого мінімуму, що визначається програмою.

Таким чином, виходячи з отриманих даних, можна зробити висновок про те, що систематичний розвиток умінь монологічного мовлення сприяє подоланню різноманітних труднощів, з якими стикаються учні при породженні монологічного висловлювання. Внаслідок цього покращується успішність учнів, що веде за собою підвищення мотивації до вивчення іноземної мови.

У ході експериментальної роботи було проведено три контрольних зрізи:

1. Нульовий зріз, що характеризує вихідний рівень сформованості навичок монологічного мовлення на основі описи.

2. Підсумковий зріз, що відображає результати апробації комплексу завдань щодо розвитку формування навичок монологічного мовлення на основі опису.

3. Відстрочений зріз, що дозволяє визначити залишкові знання, вміння та навички, набуті учнями під час проведення експериментальної роботи.

Після завершення експериментального навчання учнів на основі методики розвитку навичок ММ було проведено підсумковий зріз, метою якого було з'ясувати зміну рівня володіння цими вміннями. Зріз проходив у форматі екскурсії у картинній галереї. Комісія, у складі якої знаходилися досвідчені педагоги, використовуючи розроблені нами критерії, проводили оцінку учнів. Максимальна кількість балів – 35.

Результати підсумкового зрізу представлені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Результати тесту підсумкового контролю

Група	Кількість учнів	«5»		«4»		«3»		«2»	
		Кількість учнів	%	Кількість учнів	%	Кількість учнів	%	Кількість учнів	%
КГ (10-Б)	12	5	42	6	50	1	8	0	
ЕГ (10А)	12	8	67	4	33	0		0	

ЕГ: середня оцінка - 4,67, середній бал -78%

КГ: середня оцінка -4,17 середній бал -69%

Загальний середній бал в ЕГ після проведеного курсу за спеціальною методикою становив 78%. На початковому етапі середній бал становив – 68%. Виходячи з даних показників, можна зробити висновок, що середні показники зросли на 10%, а середня оцінка зросла на 0,5 бали (10%). Це свідчить про зростання аналізованих умінь в ЕГ.

Нижче наведена діаграма, що відображає якісні зміни рівня розвитку навичок ММ учнів ЕГ на формуючому етапі експерименту «до» і «після» експерименту (рис. 2.6).

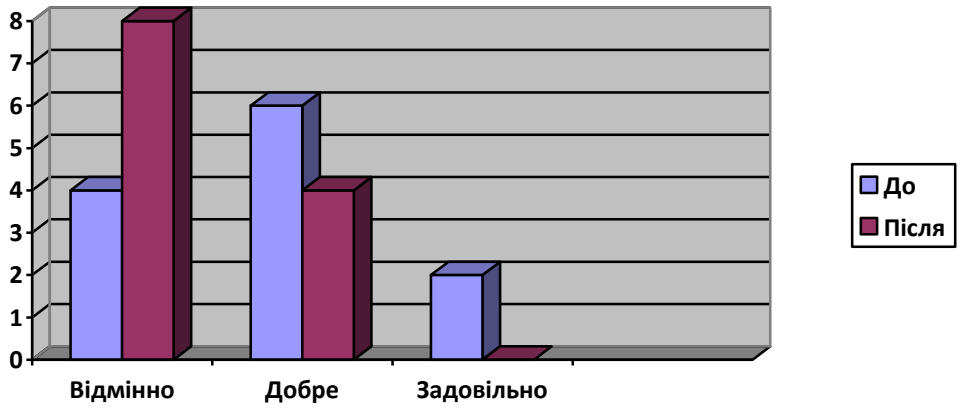

Рисунок 2.6 – Діаграма розподілення середніх балів по рівням формування навичок ММ на основі опису учнів ЕГ на формуючому етапі експерименту

Далі ми проаналізували дані підсумкового тестування у КГ.

Середній бал у контрольній групі становить 69%. На початковому етапі середній бал становив 66%. Цей показник зріс на 3%, що майже в 3 рази нижче за показник ЕГ. Це дозволяє нам зробити висновок, що у КГ позитивні зміни нижчі за показники змін ЕГ. Нижче наведена діаграма, що ілюструє вищесказане (рис. 2.7).

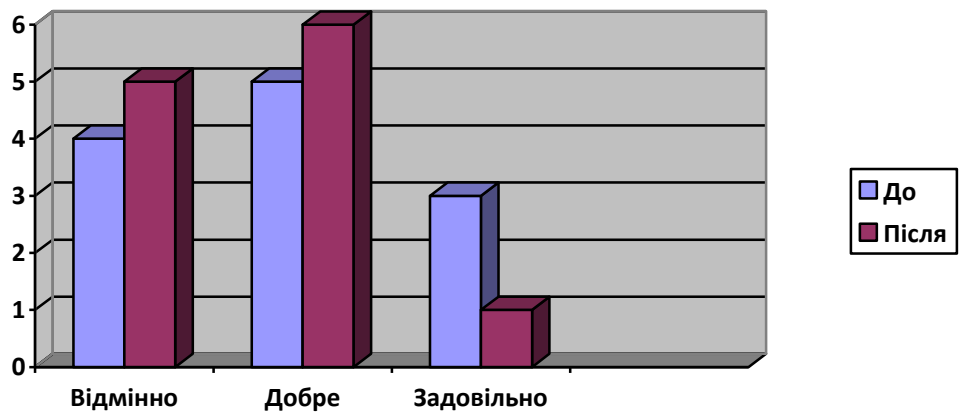

Рисунок 2.7 – Діаграма розподілення середніх балів по рівню формування навичок ММ на основі опису учнів КГ на формуючому етапі експерименту

Різниця в показниках ЕГ та КГ становить 9% та 0,5 балу. (Показники КГ порівняно з нульовим зрізом зросли на 3% та на 0,1 балу).

Позитивні зміни очевидні. Середнє значення за всіма показниками зросло, що характеризує зростання сформованості навичок ММ на основі опису.

Ми порівняли отримані дані і зробили висновок про те, що після проведення експериментальної роботи учні ЕГ впоралися із завданнями зрізу, показавши кращі результати.

Для визначення ефективності застосовуваного нами комплексу завдань ми використовували метод математичної статистики: Де «Кег» – середній бал у ЕГ, а «Ккг» – середній бал у КГ. До>1 служить основою висновків, що реалізація розробленого нами комплексу пройшла успішно.

Отже, після проведеного підсумкового зрізу К становив більше одиниці, що є підтвердженням успішності реалізації запропонованого комплексу завдань. Для того, щоб перевірити рівень сформованості отриманих навичок ММ нами було проведено відстрочений зріз. Він складався у повторенні завдань нульового зрізу, проведеного з обома групами з метою виявлення поточного рівня володіння досліджуваними вміннями.

Результати повторного тестування представлені у зведеній таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Результати відстроченого зрізу в ЕГ та КГ

Група	Кількість учнів	«5»		«4»		«3»		«2»	
		Кількість учнів	%	Кількість учнів	%	Кількість учнів	%	Кількість учнів	%
КГ (10-Б)	12	3	25	7	58	2	17	0	
ЕГ (10А)	12	7	58	5	42	0		0	

ЕГ: середня оцінка - 4,58 середній бал - 72%

КГ: середня оцінка – 4,08 середній бал – 60%

Коефіцієнт ефективності більше одиниці.

З одного боку, ми спостерігаємо падіння середніх показників в порівняні з підсумковим тестом. З іншого боку, за результатами ЕГ знову випередила КГ і краще закріпила отримані навички у довгостроковій перспективи.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що розроблений нами комплекс завдань ефективний. Отже, гіпотеза про те, що процес формування та розвитку навичок ММ на основі опису протікатиме більш успішно, якщо в процесі навчання використовувати розроблену нами методику, підтвердилась на практиці.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження поставлена мета була досягнена. Поставлені завдання було вирішено, що дозволило зробити наступні висновки:

1. Схарактеризовано сутність монологічного мовлення в теорії та практиці навчання іноземної мови. Аналіз науково-методичної літератури надав можливість виокремити і систематизувати підстави визначень монологічного мовлення: 1) за спрямованістю до кого-небудь (О. Яковлева); 2) за сутністю розуміння слухача (С. Абрамович, М. Чікарькова); 3) по інтервалу, обсягу (Є. Пасов); 4) за активністю конструкції (Н. Елухина); 5) по залученню в діалогічну єдність як його компонента (І. Зімняя); 6) за відсутністю зміни комунікативних ролей (В. Скалкін). Встановлено, що монологічне мовлення – форма мовлення, спрямована на одного або групу слухачів (співрозмовників), іноді — на самого себе; у порівнянні з діалогічного мовлення характеризується своєю розгорнутістю, що пов’язано з намаганням широко охопити тематичний зміст висловлювання, наявністю розповсюджених конструкцій, граматичним їх оформленням. Визначено три рівня мовлення: репродуктивний, репродуктивно-продуктивний, продуктивний.

До всіх вправ для розвитку монологічного мовлення, висуваються наступні загальні вимоги: комплекс завдань має розроблятися з урахуванням психологічних і лінгвістичних особливостей монологічного мовлення, а також мовленнєвого матеріалу і тематики досліджуваного матеріалу; він повинен забезпечити поетапне формування навичок і умінь, необхідних для формування монологічного мовлення на певному етапі навчання; комплекс завдань повинен бути направлений на вирішення не тільки практичних, а й освітніх і виховних завдань; комплекс завдань повинен служити розвитку підготовленого і непідготовленого монологічного мовлення з урахуванням їх зв’язку.

2. Визначено особливості формування і розвитку навичок монологічного мовлення на основі опису в учнів старших класів. Встановлено, що при визначенні видів монологічних вправ необхідно враховувати наступні критерії:

1) вид монологу – монолог-опис; 2) логічність викладу думок і структурно-композиційна завершеність висловлювання; 3) об'єм (повнота) висловлювання – ступінь розкриття теми і кількість речень; 4) ступінь комбінування мовних (лексичних і граматичних) засобів; 5) лексико-граматична (в тому числі і синтаксична) правильність. Не менш важливим засобом організації мовленнєвих навичок є опори. Час, як фактор організації мовленнєвого вміння, може виступати в мовленнєвих навичках в трьох видах: необмежений час, обмежений час і відсутність часу. Таким чином, всі три чинники організації – установка, опори і час на підготовку – є засобами управління говорінням при виконанні мовленнєвих навичок. Можна умовно виділити в розвитку мовленнєвих навичок три стадії: початкову, основну і завершальну. Встановлено, щоб збудувати комплекс вправ для формування навичок монологічного мовлення, вчителю потрібно: а) визначити мету, заради якої будується комплекс вправ; б) визначити необхідні мовленнєві завдання, які будуть сприяти розвитку даної якості, та їх кількісне співвідношення; в) розподілити опори відповідно до стадій та умов навчання; г) визначити послідовність та співвідношення вправ відповідно до стадій розвитку навичок.

3. Проаналізовано методику формування навичок монологічного мовлення в учнів старших класів. Формування навичок монологічного мовлення в учнів старших класів має здійснюватися за допомогою певної методичної системи, що включає принципи навчання, відбір тематики та її організацію з урахуванням інтересів та можливостей учнів, комплекс вправ та форм роботи, відповідну структуру уроків іноземної мови. В ході дослідження розглянуто основні групи вправ для формування та розвитку навичок монологічного мовлення в учнів старших класів, а саме: 1) опис картинок; 2) репродуктивні вправи; 3) ситуативні вправи; 4) дискутивні вправи; 5) композиційні вправи. Перед тим як перейти до вправ безпосередньо навчальному усному монологічному мовленню повинні бути виконані вправи на розвиток вміння конструювати фрази (імітаційні вправи, підстановочні вправи, трансформаційні вправи, конструктивні вправи, перекладні вправи,

запитально-відповідні та реплік). Далі слід приступати до вправ на розвиток навичок монологічного мовлення (опис картинок, репродуктивні вправи, ситуативні вправи, дискутивні вправи, композиційні вправи).

4. Розроблено і експериментально перевірено ефективність використання комплексу вправ для формування навичок монологічного мовлення на основі опису на уроках англійської мови в учнів старших класів. У ході дослідження в експериментальній групі використовувався розроблений нами комплекс завдань, спрямований на розвиток навичок монологічного мовлення. Головним компонентом навчання монологічного мовлення є картини художників. Робота над монологом описом проводиться у п'ять етапів: 1) ідентифікація, 2) опис, 3) інтерпретація, 4) особистісна оцінка, 5) розвиток теми.

Загальний середній бал в ЕГ після проведеного курсу за спеціальною методикою становив 78%. На початковому етапі середній бал становив – 68%. Виходячи з даних показників, можна зробити висновок, що середні показники зросли на 10%, а середня оцінка зросла на 0,5 бали (10%). Це свідчить про зростання аналізованих умінь в ЕГ. Середній бал у КГ становить 69%. На початковому етапі середній бал становив 66%. Цей показник зріс на 3%, що майже в 3 рази нижче за показник ЕГ. Різниця в показниках ЕГ та КГ становить 9% та 0,5 балу. Отже, після проведеного підсумкового зрізу К становив більше одиниці, що є підтвердженням успішності реалізації запропонованого комплексу завдань. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що розроблений нами комплекс завдань ефективний. Таким чином, гіпотеза про те, що процес формування та розвитку навичок ММ на основі опису протікатиме більш успішно, якщо в процесі навчання використовувати розроблену нами методику, підтвердилась на практиці.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Мовленнєва комунікація / С. Д. Абрамович, М. Ю. Чікарькова– Київ : Центр навчальної літератури, 2004. – 472 с.
2. Алхазишвили А. А. Основы овладения устной иностранной речью /А. А. Алхазишвили. — М. : Просвещение, 1988. — 128 с.
3. Ариян М. А. Лингвострановедение в преподавании иностранного языка в старших классах средней школы /М. А. Ариян/ Иностранные языки в школе, 2000. — №4. — С. 34-39.
4. Арнольдов А. М. Человек и мир культуры / А. М. Арнольдов. — М., 1992. – 238 с.
5. Бим И. Л. Обучение иностранному языку: Поиск новых путей /И. Л. Бим/ Иностранные языки в школе. — 1989. – №11. – С. 14-16.
6. Бим И. Л. Перестроечные процессы в обучении иностранным языкам в средней школе / И. Л. Бим // Иностранные языки в школе. – 1991. – № 5. – С. 11-14.
7. Бим И. Л. Система обучения иностранным языкам в средней школе и учебник как модель ее реализации / И.Л. Бим. — М., 1974. – 240 с.
8. Буренко В. М. Стратегічні напрями розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти [текст] / В. Буренко, В. Редько // Іноземні мови в сучасній школі. – 2012. – №4. – С. 28-33.
9. Вишневський О. І. Методика навчання іноземних мов : навч. посіб. / О. І. Вишневський – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ : Знання, 2011. – С. 46-59.
10. Воробьев В. В. Лингвокультурология (теория и методы) / В. В. Воробьев. — М., 1997. – 331 с.
11. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика/ Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. — М. : Изд.центр «Академия», 2004. — 336 с.

12. Гез Н. И. Развитие коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н. И. Гез // Иностранные языки в школе — 1985. - М22. — С. 17 - 24.
13. Глухов В. П. Основы психолингвистики: учеб. Пособие / В. П. Глухов. – М.: АСТ: Астрель, 2008. – 351 с.
14. Гурвич П. Б. О четырех методических принципах организации обучения иностранным языкам // Иностранные языки в школе. – № 7. – 2003. – С. 24–28.
15. Дедюхина С. А. Приемы обучения монологическому высказыванию как продукту речевой деятельности. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://festival.1september.ru/articles/559706/ (дата звернення 17.11.2021)
16. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF (дата звернення: 13.09.2020).
17. Елизарова Г. В. Культура и обучение иностранным языкам / Г. В. Елизарова. — СПб. : Союз, 2001 . — 291 с.
18. Елухина Н.В Устное общение на уроке, средства и приемы его организации / Н. В. Елухина // Иностр. языки в школе. – 1993. – №2. – С. 4-7.
19. Иванищева Л. М. Психолого-лингвистические особенности монологической речи. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://nsportal.ru/shkola/inostrannyeyazyki/nemetskiyyazyk/library/2015/11/10/psihologo-lingvisticheskie-osobennosti (дата звернення 16.10.2021)
20. Жалина А. Г. Учимся учить / А. Г. Жалина // Вестник ОмГАУ.- Омск, 2004. - № 1. - С. 33-34.
21. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.

22. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе / И. А. Зимняя. — М. : Просвещение, 1991. — 369 с.
23. Зимняя И. А. Лингвопсихология речевой деятельности / И. А. Зимняя — Москва, Воронеж: МГСИ : МОДЭК, 2001. – 83 с.
24. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. Я. Зимняя// Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. С. 34-42.
25. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе / И. А. Зимняя – М. : Просвещение, 1981. – 222 с.
26. Іноземні мови. Критерії оцінювання навчальних досягнень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.osvita.ua/school/estimation/2395/ (дата звернення: 20.08.2021).
27. Квасова О. Г. Основи тестування іншомовних навичок і вмінь : Навчальний посібник / О. Г. Квасова. – К. : Ленвіт, 2009. – 119 с.
28. Колкер Я.М. Речевые способности: Как их формировать? / Я. М. Колкер, Е. С. Устинова // Иностранные языки в школе. — 2000. – №4 – с. 30-33.
29. Колкова М. К. – Обучение иностранным языкам. (Методическое пособие для преподавателей, аспирантов, студентов) / М. К. Колкова //СПб. : КАРО, 2004. – 230 с.
30. Леонтьев А. А. Основы теории речевой деятельности / А. А. Леонтьев – М. : Наука 1974. – 368 с.
31. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / А. А. Леонтьев – М., 1969. – 214 с.
32. Лернер И. Я. Состав содержания общего образования и его систематизирующие факторы / И. Я. Лернер/ Теория содержания общего среднего образования и пути его построения /Под ред. В. В. Краевского. М., 1978. – С. 40-54.
33. Лурия А. Р. Речь и мышление / А. Р. Лурия - М., 1975. – 120 с.
34. Львов М. Р. Основы теории речи / М. Р. Львов - М. : издательский центр «Академия», 2000. – 248 с.

35. Методика викладання англійської мови : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / уклад. Холод Ірина Василівна. – Умань : Візаві, 2018. – 165 с.
36. Ніколаєва С. Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид 2-е, випр.. і переоб. / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
37. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Ухвалено рішенням Колегії МОН України 27.10.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення: 12.08.2021).
38. Обухова Л.Ф. Возрастная психология. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://koi.tspu.ru/koi_books/belyaeva/str20.htm, 2001 (дата звернення 22.09.2021)
39. Основи формування іншомовної комунікативної компетенції у середній загальноосвітній школі / кол. авт. під керівн. проф. П. О. Беха. – К. : ТОВ «Вольф», 2009. – 292 с.
40. Пассов Е. И. Урок иностранного языка в средней школе /Е. И. Пассов. - М. : Просвещение, 1988 – 324 с.
41. Психологическая характеристика речи: устная и письменная, внешняя и внутренняя речь, рецептивная и (ре)продуктивная. Процессы восприятия и памяти в обучении иностранному языку. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.studfiles.ru/preview/2918301/page:10/ (дата звернення 24.11.2021)
42. Розвиток критичного мислення у процесі навчання монологічного мовлення [Електронний ресурс] // Безкоштовна електронна бібліотека – Режим доступу: http://uk.x-pdf.ru/6istoriya/165970-94-ministerstvo-osviti-nauki-ukraini-derzhavniy-vischiy-navchalniy-zaklad-pereyaslav-hmelnickiy-derzhavniy-pedagogichniy.php. (дата звернення: 10.11.2021)

43. Сисоєва С. О. Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти : навч.-метод. посіб / С. О. Сисоєва, Т. Є. Кристопчук. – Луцьк, ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. – 460 с.
44. 37. Стом О. Ю. Навчальні ігри в початковій і середній школі / О. Ю. Стом, С. В. Рудь. – Харків : Вид. група «Основа», 2010. – 127 с.
45. Скалкин В. Л. Английский язык для общения / В. Л. Скалкин. - М., 1995. – 191 с.
46. Скалкин В. Л. Обучение монологическому высказыванию: Пособие для учителей / В. Л. Скалкин. – Киев : Рад. шк., 1983. – 119 с
47. Соловова Е. Н. - Методика обучения иностранным языкам: Базовый курс лекций. Пособие для студентов иностранных вузов и учителей / Е. Н. Соловова. – Москва, Просвещение, 2002. –249 с.
48. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам / Е. Н. Соловова. – М. : Просвещение, 2005. – 239 с.
49. Сысоев П. В. Язык и культура: в поисках нового направления в преподавании культуры страны изучаемого языка / П. В. Сысоев // ИЯТТТ. 2001. – № 4. – С. 12-17.
50. Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти ІІ ступеня (базова середня освіта), розробленою на виконання Закону України «Про освіту» і затвердженою наказом МОН від 20.04.2018 № 408 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0668729-18#Text (дата звернення: 15.09.2021).
51. Туласынова Н. Ю. Развитие критического мышления студентов в процессе обучения иностранному языку /Н.Ю. Туласынова // Известия РГПУ им. А.И. Герцена. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-kriticheskogo-myshleniya-studentov-v-protsesse-obucheniya-inostrannomu-yazyku (дата звернення: 17.11.2021)
52. Фарадян Н. К. Развитие навыков неподготовленной экспрессивной речи / Н. К. Фарадян. – Ереван : Луйс, 1972. – 84 с.

53. Филатова В. М. Методика обучения иностранным языкам в начальной и основной общеобразовательной школе / В. М. Филатова. – Ростов н/Д : «Феникс», 2004. – 416 с.
54. Цатурова И.А. - Шестикомпонентная методическая сиситема обучения иностранным языкам в неязыковом вузе//Сб. материалов всероссийской научно-практической конференции. - М. -2003. – С. 98-102.
55. Щерба Л. В. Преподавание иностранных языков в средней школе. Общие вопросы методики. 2-е изд. / Л. В. Щерба -М., 1974. -108 с.
56. 34. Юсуфбекова Н. Р. О педагогической инноватике / Н. Р.Юсуфбекова // Советская педагогика. 1991. - №11. - С. 21-25.
57. Яковлев В. А. Теория и практика инновационной подготовки учителя в системе высшего педагогического образования: Дис. .канд. пед. наук: (13.00.01) /Яковлев В. А. Карачаевск, 2000. - 321 с.
58. Яковлева Е. Я. Психология развития творческого потенциала личности / Е. Я. Яковлева - М., Московский психолого-социальный институт: Изд-во «ФЛИНТА», 1997. — 368 с.
59. Якушев М. В. Научно обоснованные критерии анализа и оценки учебника иностранного языка / М. В. Якушев // Иностранные языки в школе. -М., 2000. — №1. -С. 16- 23.
60. Bachman L. Fundamental Considerations in Language Testing / L. Bachman. — Oxford : Oxford University Press, 1990. - 408 p.
61. Brown H. D. Principles of language learning and teaching / H. D. Brown / New York: Pearson Education, Inc. – 2007. – 400 p.
62. Brown H. D. Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. / H. D. Brown Upper Saddle River, New Jersey: Prentice HallRegents – 416 p.
63. Byram M. Teaching and Learning Language and Culture. Multilingual Matters / M. Byram, C. Morgan. — LTD, 1994. – 219 p.
64. Byram M. Language Learning in Intercultural Perspective. / M. Byram, M. Fleming. — ISBN : Cambridge University Press, 1998. – 310 p.

65. Cole D.Teaching speaking and listening: toolkit for practitioners. / D. Cole, C. Ellis, B. Mason, J. Meed. – London: Crown. – 2007. – 274 p
66. Harmer J. How to Teach English. / J. Harmer. – Foreign Language Teaching and Research Press. – 2000. – 288 p.
67. Hymes D. H. On Communicative Competence. / D. H. Hymes // In C. J. Brumfit, &Johnson (Eds.). The communicative approach to language teaching (2nd ed.). Oxford University Press. – 1972. – pp. 5-27.
68. Improving Students' Achievement in Speaking Monologue Text by Using Video [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pdfs.semanticscholar.org/d573/ce153e6ea7911c98c4d0854ef0cbbcb4fc2a.pdf (дата звернення 29.10.2021)
69. Fillmore C. J. On fluency. / C. J. Fillmore // In D. Kempler & W. S. Y. Wang (Eds.), Individual differences in language ability and language behavior. – New York: Academic Press. – 1979. – pp. 85-102.
70. Larsen-Freeman D. Techniques and principles in language teaching (2nded.). / D. Larsen-Freeman. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 190 p.
71. Linton D. L. Is peer interaction necessary for optimal active learning? / D. L. Linton, J. K. Farmer, E. Peterson // CBE Life Sci. Educ. – 2014. – No13. – pp. 243–252.
72. Littlewood W. Communicative and task-based language teaching in East Asian classrooms. / W. Littlewood // Language Teaching. – 2007. – No 40. – pp. 243-249.
73. Littlewood W. Communicative language teaching: an expandingconcept for a changing world. / W. Littlewood // In E. Hinkel (Eds.). Handbook ofresearch in second language teaching and learning. – New York: Routledge. – 2011. – Vol II. – pp. 541-557.
74. "One-Minute Monologue" Builds Communication Skills [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.educationworld.com/a_lesson/dailylp/dailylp/dailylp074.shtml (дата звернення 28.11.2021)

75. Pei-long L. The study on the effectiveness of communicative language teaching strategies used in college English classes. / L. Pei-long // Sino-USEnglish Teaching. – 2011. – Vol 8. – No 7. – pp. 457- 461.
76. Richards J. C. Approaches and Methods inLanguage Teaching (2nd ed.). / J. C. Richards, T. S. Rodgers – Cambridge: Cambridge University Press . – 2001.– 170 p.
77. Sami A. Al-wossabi. Pre-reading Assignments: Promoting Comprehension of Classroom Textbook Materials. / A. Sami // American Journal of Educational Research. – 2014. Vol 2. No 9. – pp. 817-822.
78. Savignon S. J. Communicative competence. Theory and classroom practice / S. J. Savignon – McGraw-Hill, 1997. – 288 p.
79. Van Ek J. A. Objectives for foreign language learning / J. A. Van Ek – Strasburg, 1986. – 65 p.

Додаток А

Розвиток навичок монологічного мовлення

Тема: People. Appearance and character of a person

І етап

Task 1. Pair work. Ask to each other some questions and answer them in English.

1. What's your name?
2. Can you spell your name?
3. How old are you?
4. Where do you live?
5. What do you do?
6. Where were you born?
7. What's your date of birth?
8. What nationality are you?
9. Do you speak any foreign languages?

Task 2. Which parts of the body you may describe with the following adjectives?

Task 3. What famous people can be described by the following adjectives?

fair long broad curly thick straight blue

slim dark pale grey small red

well-built good-looking overweight unattractive handsome

middle-aged feminine fit elderly

Task 4. Match adjectives with their antonyms.

1. Lazy	a) cowardly
2. Sociable	b) mean
3. Ambitious	c) intolerant
4. Generous	d) hard-working
5. Polite	e) lonely

6. Tolerant	f) rude
7. Brave	g) unambitious
8. Patient	h) aggressive
9. Extrovert	i) dishonest
10. Cheerful	j) unreliable
11. Honest	k) sad
12. Reliable	l) impatient
13. Calm	m) quiet
14. Talkative	n) shy

Task 5. Which of these adjectives describe positive emotions (put "+"), and which negative emotions (put "–").

angry ____ delighted ____ disappointed ____

happy ____ grateful ____ jealous ____

annoyed ____ bored ____ tense ____

sad ____ frustrated ____ depressed ____

scared ____ anxious ____ surprised ____

proud ____ upset ____ relaxed ____

hurt ____ confused ____ excited ____

cheerful ____ shy ____ enthusiastic ____

II етап

Task 1. Pair work. The student "B" doesn't understand the underlined part of the sentence. So you have to clarify the understanding/ask for clarification of the "unclear part" of the statement.

1) A: He isn't very tall. He's short and stocky.

B: _____

2) A: He's quite a big guy. He's quite well-built.

B: _____

3) A: Fourteen bones make up the human face.

B: _____

4) A: I've just had a tattoo done.

B: _____

5) A: He's got a mole on his back.

B: _____

6) A: The accident left a scar on his forehead.

B: _____

7) A: He's very fat. He's absolutely enormous.

B: _____

8) A: There are nine muscles in your ear.

B: _____

Task 2. Pair work. Ask to each other some questions and answer them in English. Add your own questions.

1. When we have to describe someone, what should we take into consideration? What is more important?
2. Plump or fat people create an impression of generous and kind personalities. Do you agree with it?
3. What do you think about that nature likes to play tricks on us?
4. Do you think that life becomes not a boring routine, but a brilliant kaleidoscope of characters and appearances which often clash?
5. Are the appearances deceptive?

Task 3. Try to explain the following words by your own definitions.

Example: Moody – a person whose feelings change too quickly.

hardworking kind nice unfriendly smart lazy

confident cunning ambitious immature sensitive stubborn

Task 4. Create the plan of the description of the following picture.

III етап

Task 1. Choose one of the given pictures (a, b, c), describe it according to the strategies in the description of photos or pictures, then give your vision of the situations presented, the relationship between people, their personalities, mood, etc.

a)

b)

c)

Додаток В

Розвиток навичок монологічного мовлення

Тема: Ecology

І етап

Task 1. Pair work. Write as many animals as possible in 5 minutes and answer questions about each of them.

1. What does the animal look like?
2. Where does it live?
3. What does it eat?
4. What habits/“lifestyle” does it have?

Task 2. Fill in the the table with words given below in the correct column.

beach	camel	fur
oxygen	eagle	bush
root	peach	carrot
elephant	grass	volcano
nest	whale	hill
dolphin	lake	lake
ocean	potato	potato
rainforest	bear	forest
valley	tail	desert
stream	coast	intelligence
pet	cattle	tulip
mountain ridge	leaves	peak

The world of animals	The world of plants	Environments

Task 3. Divide the following words into groups related to weather events

boiling	sun	ice	drizzle	hot	storm
chilly	hurricane	shower	thunder	clouds	downpour
breeze	fog	snow	cold	freezing	humid

temperature	
Wind	
Rain	
Other	

Task 4. Match words in groups (A-B) from 2 columns to make set expressions.

A

1. acid	a) spill/slick
2. oil	b) effect
3. global	c) rain
4. greenhouse	d) pollution
5. air	e) warming

B

1. solar	a) paper
2. ozone	b) control
3. recycled	c) friendly
4. nuclear	d) waste
5. noise	e) energy

II етап

Task 1. Pair work. One of the students must respond according to the instructions below (say something or ask questions), the other one – pretends that he doesn't understand and apply strategies when misunderstanding of the words of the interlocutor or uncertainty that understood correctly.

1. Explain to your partner that ecological problems are causing great damage to our environment.
2. Tell your partner that the most urgent ecological problems are the ozone layer, acid rains, global warming, toxic pollution of atmosphere, disappearance of forests, and threat to some flora and fauna representatives.
3. Find out the detail what does your partner think about creating pollution and destroying wildlife habitats.
4. Describe in detail the rising of world temperatures.

Task 2. Pair work. Ask to each other some questions and answer them in English. Add your own questions.
1. What country has the most serious problems in the environment?
2. When is world environment day?
3. Do you think what factors affect the environment?
4. Our planet's resources are not unlimited, isn't it, how to use them effectively?
5. Should a man be responsible for the impact on nature? Most people don't think about the environment.
6. How would you support your child to nurture, to take responsibility for the environment and do not pollute the nature?

Task 3. You spend your time in the conference on environmental conservation. You want to say something, but you don't know one word how to say it. The following sentences contain some Russian words. Applying strategies when you need to replace one word with another, instead of the word to use a definition or description, to use gestures etc., express the meaning of Ukrainian words in English.
1. I think our environment is (постійно) changing.
2. If we do not pay attention to the invonmental problems right now, we may (мати справу) even bigger natural disasters in the future.
3. Floods, (опустелення земель) and excessive snow are signs of global warming.

4. Climate change can lead to the development of harmful effects in our life, such as (виникнення) of new diseases and change in seasons.
5. We must realize that (вирубка лісів) causes the extinction of animals and plants.
6. We must remember that if (виснаження) of ozone layer is not taken under control, harmful rays of the sun will easily (попадати) the atmosphere.

Task 4. Make a presentation plan for these topics. In short, indicate the facts known to you and your views on them, the order of their presentation and supporting phrases.
1. No more nuclear power plants should be built and the old ones should all be closed down.
2. Space exploration is a waste of money. Do you agree with this opinion and why?

III етап

Task 1. Choose one of the topics (1–4). Make notes that will help you in further discussion. Prepare a list of reference words and expressions (use a dictionary if necessary). Then discuss the topic with your partner.
1. Rich developed countries are morally obliged to help developing countries. Discuss.
2. Natural disasters are a form of punishment for the horrible thigs people do to nature. Discuss.
3. Large-scale recycling of paper, glass, metal and plastic isn’t realistic in Ukraine. Discuss.
4. It’s unreasonable to spend so much money and effort on the protection of animals when people die of hunger. Discuss.